

Sporazum o nadležnosti u međunarodnom prađanskom procesnom pravu

Babić, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:685004>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet u Zagrebu
Katedra za međunarodno privatno pravo

Matea Babić

**SPORAZUM O NADLEŽNOSTI U MEĐUNARODNOM
GRAĐANSKOM PROCESNOM PRAVU**

Diplomski rad

Mentor: Prof. dr. sc. Hrvoje Sikirić

Zagreb, rujan 2023.

Izjava o izvornosti

Ja, Matea Babić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedopušteni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Matea Babić, v.r.

SADRŽAJ

I. UVOD	1
II. SPORAZUM O NADLEŽNOSTI	1
1. POJAM	1
2. PRAVNA PRIRODA SPORAZUMA O NADLEŽNOSTI	2
2.1. Teorija o materijalnopravnoj prirodi sporazuma o nadležnosti	3
2.2. Teorija o procesnopravnoj prirodi sporazuma o nadležnosti	3
2.3. Teorija o mješovitoj pravnoj prirodi sporazuma o nadležnosti	4
3. DVA OBLIKA SPORAZUMA O NADLEŽNOSTI	4
III. IZRIČITA PROROGACIJA - IZRIČITI SPORAZUM O NADLEŽNOSTI ..	5
1. POJAM	5
2. SPORAZUM O NADLEŽNOSTI NA TRI RAZINE	6
2.1. Sporazum o nadležnosti u hrvatskom pravu	6
2.2. Sporazum o nadležnosti u europskom pravu	7
2.2.1. Pojam „građanske i trgovačke stvari“	9
2.2.2. Sporazum o nadležnosti u okviru Bruxelleske konvencije, Uredbe Bruxelles I i Uredbe Bruxelles I (preinačena)	11
2.3. Sporazum o nadležnosti u međunarodnom pravu	14
3. VRSTE SPORAZUMA O NADLEŽNOSTI	18
3.1. Sporazum o izboru isključivo nadležnog suda	18
3.2. Sporazum o izboru suda koji nije isključivo nadležan ..	19
3.3. Asimetrični sporazum o izboru nadležnog suda	20
4. PRETPOSTAVKE ZA VALJANOST SPORAZUMA O NADLEŽNOSTI	23
4.1. Opće pretpostavke	23
4.1.1. Primjenjivost Uredbe Bruxelles I (preinačena)	23
4.1.2. Ugovorena nadležnost suda ili sudova u državi članici EU-a	25
4.1.3. Brisanje odredbe o prebivalištu stranke u državi članici	29
4.2. Materijalne pretpostavke	29
4.2.1. Povezanost sporazuma o nadležnosti s određenim pravnim odnosom	29
4.2.2. Valjano sklopljen sporazum o nadležnosti	30

4.2.3. Ograničenja na temelju odredbi o isključivoj i zaštitnoj nadležnosti.....	31
4.3. Formalne pretpostavke	32
4.3.1. Pisani oblik.....	32
4.3.2. Potvrda u pisanom obliku.....	33
4.3.3. Oblik koji je u skladu s praksom ustaljenom između stranaka.....	35
4.3.4. Oblik koji je u skladu s međunarodnim trgovačkim običajima.....	35
4.3.5. Elektronički oblik.....	36
5. UČINCI SPORAZUMA O NADLEŽNOSTI.....	37
5.1. Učinci u odnosu prema prorogiranom sudu	37
5.1.1. Obveza prihvatanja nadležnosti.....	37
5.1.2. Presumpcija isključive nadležnosti.....	38
5.1.3. Prigovor tuženika na sudsku nadležnost kao pretpostavka za preispitivanje nadležnosti na temelju sporazuma stranaka.....	38
5.1.4. Opseg sporazuma o nadležnosti.....	39
5.2. Učinci u odnosu prema drugim sudovima	40
5.2.1. Otklanjanje vlastite nadležnosti u slučaju postojanja valjanog sporazuma o nadležnosti.....	40
5.2.2. Litispendencia.....	41
5.2.3. Priznavanje i ovrha stranih sudskih odluka donesenih u sporovima u kojima postoji valjani sporazum o izboru nadležnog suda.....	44
5.3. Učinci u odnosu prema ugovornim stranama i trećim osobama	45
5.3.1. Naknada štete kao posljedica povrede sporazuma o nadležnosti.....	45
5.3.2. Učinci sporazuma o nadležnosti u odnosu prema trećim osobama.....	47
IV. PREŠUTNA PROROGACIJA – PREŠUTNI SPORAZUM O NADLEŽNOSTI..	48
1. Prešutna prorogacija u hrvatskom pravu	48
2. Prešutna prorogacija u europskom pravu	48
2.1. Početna tužba tužitelja pred sudom države članice...	49
2.2 Odaziv tuženika.....	49
2.3. Ograničenja prešutne prorogacije.....	50
V. ZAKLJUČAK.....	52

Pravni fakultet u Zagrebu
Katedra za međunarodno privatno pravo

LITERATURA	55
PRAVNI AKTI	56
POVEZNICE	57
SUDSKE PRESUDE	57

I. UVOD

Tema ovog rada je sporazum o nadležnosti u međunarodnom građanskom procesnom pravu kao institut kojim se ugovorne strane koriste kako bi same izabrale sud za koji žele da bude međunarodno nadležan za rješavanje njihovog spora. Navedeni institut temelji se na stranačkoj autonomiji kao jednom od osnovnih načela modernih pravnih sustava.

U radu će biti obrađene formalna i materijalna valjanost sporazuma o nadležnosti, vrste sporazuma te učinci takvog stranačkog sporazuma u odnosu prema izabranom sudu, na sve druge sudove te same ugovorne strane.

Također će se obraditi i pravni izvori koji uređuju navedeni institut. Ti pravni izvori mogu se podijeliti na tri razine, ovisno o tome na kojem se području primjenjuju. Tako poznajemo pravna pravila primjenjiva na međunarodnoj razini, europskoj razini te domicilnoj razini, odnosno unutarnja pravna pravila (hrvatsko pravo). Na unutarnjoj razini pravna pravila koja uređuju sporazum o nadležnosti sadržana su u Zakonu o međunarodnom privatnom pravu, na europskoj razini najznačajnija je Uredba Bruxelles I (preinačena), dok je na međunarodnoj razini najvažnija Haška konvencija o sporazumima o izboru suda. Uz ove navedene pravne izvore svoju važnost imaju i neki drugi pravni izvori, o kojima će biti više riječi u nastavku ovog rada. Obrađujući navedene izvore prije svega treba utvrditi i polja primjene svakog od njih. No, najviše pozornosti pridat će se Uredbi Bruxelles I (preinačena), odnosno člancima 25. i 26., u skladu s temom ovog diplomskog rada.

U radu se će pozivati na nacionalnu sudsku praksu i praksu Suda Europske unije (dalje u tekstu: Sud; Sud EU-a).

II. SPORAZUM O NADLEŽNOSTI

1. POJAM

Sporazum o nadležnosti je sporazum kojim ugovorne strane određuju koji sud će biti nadležan za suđenje u njihovu sporu.¹ Njime one prorogiraju, odnosno ustanovljuju nadležnost željenog suda, dok s druge strane derogiraju nadležnost onog suda ili sudova koji bi inače, na temelju zakona, bili

¹ <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/legal-certainty-in-international-trade-for-eu-businesses-using-choice-of-court-agreements.html>: agreement between parties to designate which court (one or more specific courts) is competent in disputes relating to a particular legal relationship.

nadležni za njihov pravni odnos. Dakle, uz prorogaciju redovito ide i derogacija, kao dva aspekta iste pojave.² Sporazum o nadležnosti često se naziva i „prorogacija“. Pozivom na taj naziv razlikuju se izričita i prešutna prorogacija, što je poslije detaljnije obrađeno. Ugovorne strane mogu se sporazumjeti u pogledu internacionalne i nacionalne nadležnosti.

Sporazum o nadležnosti predstavlja postupovni aspekt načela autonomije stranačke volje.³ No, ta autonomija nije neograničena, već ograničena. U skladu s tim, sporazum o nadležnosti trebao bi ispunjavati određene uvjete kako bi se mogao smatrati valjanim i kako bi mogao proizvesti željene učinke. Razlog za ograničavanje autonomije u pogledu prorogacije nadležnosti leži u činjenici što je sporazum o nadležnosti odraz ne samo privatnih interesa ugovornih strana, već i javnog poretka. Unatoč zahtjevima koji se trebaju ispuniti i određenim ograničenjima, ipak se sporazum o nadležnosti smatra korisnim i mogućim. To će posebno biti izraženo u odnosima s međunarodnim obilježjem, s obzirom na činjenicu da je moguće da sudovi različitih država (zbog razlika između njihovih pravnih sustava) o istom pitanju različito odluče. S druge strane, ugovaranjem nadležnosti ostvaruje se predvidivost i pravna sigurnost.⁴ Isto tako, sporazumom se ostvaruje fleksibilnost i mogućnost uspješnijeg rješavanja pravnih stvari s međunarodnim obilježjem, što je od izuzetnog značenja u međunarodnom prometu.⁵

2. PRAVNA PRIRODA SPORAZUMA O NADLEŽNOSTI

O pravnoj prirodi sporazuma o nadležnosti zastupaju se tri teorije. Tako se razlikuju:

- a) teorija o materijalnopravnoj prirodi sporazuma o nadležnosti,
- b) teorija o procesnopravnoj prirodi sporazuma o nadležnosti i
- c) teorija o mješovitoj pravnoj prirodi sporazuma o nadležnosti.⁶

² Magnus, U., Mankowski, P., *European Commentaries on Private International Law ECPII, Brussels Ibis Regulation*, 2016, bilj. 1., str. 583.

³ Kunštek, E., Vuković, Đ., *Međunarodno građansko postupovno pravo*, Zagreb, 2005., str. 71.

⁴ Magnus, U., Mankowski, P., *European Commentaries on Private International Law ECPII, Brussels Ibis Regulation*, bilj. 2., str. 592.

⁵ *Idem*, str. 71.

⁶ Zgrabljic Rotar, D. Vidović, I., *Naknada štete za povredu ugovora o nadležnosti u sporovima s međunarodnim obilježjem*, Zagrebačka pravna revija, Vol. 8 No. 1, 2019., pristupljeno na: [334212 \(srce.hr\)](https://www.srce.hr/334212).

2.1. Teorija o materijalnoj prirodi sporazuma o nadležnosti

Prema ovoj teoriji, sporazum o nadležnosti bio bi ugovor građanskog, odnosno obveznog prava.

Naime, ugovor je dvostrani pravni posao koji nastaje suglasnim očitovanjem volje barem dviju strana. Dakle, ovdje je potreban konsenzus, suglasnost, odnosno susretanje volja ugovornih strana. Time do izražaja dolazi i stranačka dispozitivnost.

Kao i svaki drugi obveznopravni ugovor, i ugovor o nadležnosti stvara određena prava i obveze, jer je namjera ugovornih strana usmjerena je na zasnivanje takve obveze.⁷ Kod ugovora o nadležnosti obveza strana bila bi pokretanje postupka pred onim sudom za čiju su se nadležnost one sporazumjele te nepokretanje postupka pred sudom koji, prema njihovom sporazumu, ne bi bio nadležan. U slučaju kršenja takvog ugovora otvara se mogućnost materijalnopravne sankcije, a to je naknada štete (vidi 6.3.1.).

2.2. Teorija o procesnoj prirodi sporazuma o nadležnosti

Teorija o procesnoj prirodi sporazuma o nadležnosti temelji se na učincima koje takav sporazum proizvodi. Takav sporazum proizvest će procesne učinke koji se sastoje u tome što će ugovorne strane, s jedne strane, ugovoriti nadležnost jednog suda, a s druge će strane otkloniti nadležnost onog suda koji bi trebao biti nadležan.

Pokretanjem postupka u skladu s valjanim sporazumom o nadležnosti, ostvarit će se njegov *ratio*, odnosno cilj za koji je takav sporazum i bio sklopljen.

U prilog procesne teorije navodi se i to da bi prirodu nekog odnosa trebalo određivati prema prirodi prava koja čine njegov sadržaj (tako ako su predmet ugovora o prorogaciji prava procesne naravi, onda i taj ugovor treba kvalificirati kao procesnopravni).⁸ Procesnu teoriju ne osporava niti činjenica da se na ovakve sporazume na odgovarajući način primjenjuju i pravila obveznog prava o ugovorima, ali ne zato što je on građanskopravne prirode, već kao opća pravila ugovornog prava koja bi trebala vrijediti za sve vrste ugovora

⁷ Pavlović, M., *Opći i posebni pravni učinci ugovora*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 59, 2/2022, str. 447.

⁸ Dika, M., Knežević, G., Stojanović, S., *Komentar zakona o međunarodnom privatnom i procesnom pravu*, Beograd: Nomos, 1991., str. 185.

ako za pojedine od njih ne bi što drugo bilo previđeno, zbog čega bi ih, u nedostatku izričitih posebnih odredaba, trebalo primijeniti i na tzv. procesne ugovore.⁹ U skladu s ovime, zastupnici procesne teorije ne smatraju da primjena pravila materijalnog prava utječe, odnosno mijenja pravnu prirodu sporazuma o nadležnosti kao procesnog ugovora.

Kao posljedica afirmacije procesnopravne teorije nastala je i teorija o separabilnosti prorogacijske klauzule u odnosu prema glavnom materijalnopravnom ugovoru, o čemu će više riječi biti u dijelu u kojem se govori o dva oblika sklapanja sporazuma o prorogaciji (vidi 3.2.).

2.3. Teorija o mješovitoj pravnoj prirodi sporazuma o nadležnosti

U novije vrijeme sve je zastupljenija teorija o mješovitoj pravnoj prirodi sporazuma o nadležnosti. Svrha ove teorije je pomiriti oprečna stajališta koji se navode za i protiv pretežno materijalnopravne ili pretežno procesnopravne prirode sporazuma o nadležnosti. Prema ovoj teoriji, sporazum o nadležnosti je materijalnopravni ugovor koji svoje strane obvezuje u procesnom smislu.¹⁰ Procesnopravni element sporazuma bio bi određivanje sudske nadležnosti, dok bi se materijalnopravni element sastojao u određivanju prava i obveza strana.

3. DVA OBLIKA SPORAZUMA O NADLEŽNOSTI

Sporazum o nadležnosti može se sklopiti na dva načina, kao sporazum o prorogaciji ili kao prorogacijska klauzula.

Tako će strane najčešće, pod uvjetom da je spor već nastao, ugovoriti nadležnost određenog suda u obliku prorogacijskog sporazuma kao samostalnog ugovora. O prorogacijskoj klauzuli kao sastavnom dijelu nekog drugog, glavnog ugovora riječ je kada strane unaprijed, prije nego je nastao određeni spor ili sporovi, ugovaraju nadležnost onog suda za koji žele da im sudi ako do tih sporova dođe.

Još jedna specifičnost prorogacijske klauzule koja je sadržana u glavnom ugovoru je ta što ona ne slijedi sudbinu tog glavnog ugovora, što znači da nevaljanost ugovora neće utjecati na valjanost klauzule. Tako se prorogacijska

⁹ Dika, M., *Prorogacija mjesne nadležnosti u hrvatskom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 62, No. 1-2, 2012., str. 224., pristupljeno na <https://hrcak.srce.hr/file/137029>.

¹⁰ Šago, D., Mišić Radanović, N., *Prorogacija nadležnosti u hrvatskom pravu i pravu Europske unije*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 53, 4/2016, str. 1053., pristupljeno na <https://hrcak.srce.hr/file/249467>.

klauzula neće moći pobijati zbog nevaljanosti ugovora.¹¹ Ovdje se radi o separabilnosti glavnog ugovora od prorogacijske klauzule. Dakle, stvaranje i učinak sporazuma o nadležnosti ocjenjuje se neovisno od sklapanja i učinaka glavnog ugovora.¹² Također, prorogacijska klauzula kao instrument za određivanje nadležnosti suda, dobiva posredno odlučujuću ulogu pri utvrđivanju kriterija za pronalaženje prava mjerodavnog za glavni ugovor.¹³ No, kod prorogacijske klauzule postoji opasnost da se slabija strana potpisivanjem ugovora koji sadržava takvu klauzulu dovede u neravnopravan položaj na svoju štetu. Tada će se takva klauzula smatrati ništetnom, što je u svojem stajalištu potvrdio i Vrhovni sud Republike Hrvatske.¹⁴

Sklapanjem sporazuma o nadležnosti, ugovorne strane ne utječu samo na nadležnost prvostupanjskog suda, čiju nadležnost izričito biraju, već njime one posredno utječu i na nadležnost instancijskog suda, odnosno suda koji će biti nadležan u drugostupanjskom postupku (u postupku u povodu pravnih lijekova). Dakle, stranačko ugovaranje nadležnosti prvostupanjskog suda pretpostavlja pristajanje i na nadležnost drugostupanjskog suda.¹⁵

III. IZRIČITA PROROGACIJA - IZRIČITI SPORAZUM O NADLEŽNOSTI

1. POJAM

Izričita prorogacija (*prorogatio expressa*) predstavlja izričito sklopljeni sporazum između strana kojim one povjeravaju rješavanje svojeg spora određenom sudu, koji su same izabrale. Izričito se prorogirati mogu samo mjesna i međunarodna nadležnost, ali ne i stvarna nadležnost (koja se može samo prešutno prorogirati).

¹¹ Uredba Bruxelles I (preinačena), čl. 25. st. 5.:

„Sporazum o nadležnosti koji je dio nekog ugovora smatrat će se zasebnim ugovorom u odnosu na ostale odredbe tog ugovora. Valjanost sporazuma o nadležnosti ne može se osporiti samo zbog toga što ugovor nije valjan.“

¹² Rauscher, T., *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionrecht EuZPR/EuIPR: Kommentar*, IV. Izdanje, 2016, bilj. 77., str. 737.

¹³ Dika, M., Knežević, G., Stojanović, S., *Komentar zakona o međunarodnom privatnom i procesnom pravu*, str. 185.

¹⁴ VSRH Su Iv-308/2020 od 5. studenog 2020.:

„Prorogacijska klauzula (o mjesnoj nadležnosti) u korist registriranog sjedišta banke, je klauzula o kojoj se nije posebno pregovaralo a ista je ništetna ako, suprotno načelu savjesnosti i poštenja, uzrokuje znatnu neravnotežu u pravima i obvezama ugovornih strana na štetu potrošača imajući u vidu vrijednost predmeta spora, udaljenost između prebivališta tužitelja (potrošača) i sjedišta tuženika (banke), mogućnost dolaska na sud (u mjeri da taj trošak i način dolaska stranku odvrati od bilo kakvog prigovora ili pravnog lijeka ili tužbe), opće imovno stanje potrošača, te ostale relevantne okolnosti koje predstavljaju *questio facti*.“

¹⁵ Kunštek, E., Vuković, Đ., *Međunarodno građansko postupovno pravo*, str. 76.

Izričitu prorogaciju poznaju i hrvatsko i europsko pravo.

2. SPORAZUM O NADLEŽNOSTI NA TRI RAZINE

Sporazum o međunarodnoj nadležnosti uređen je u međunarodnom građanskom procesnom pravu na tri razine, nacionalnoj, europskoj i međunarodnoj razini. U hrvatskom MGPP-u ovaj institut uređen je ZMPP-om, na europskoj razini najznačajnija je Uredba Bruxelles I (preinačena), dok je na međunarodnoj razini to Haška konvencija o sporazumima o izboru suda.

2.1. Sporazum o nadležnosti u hrvatskom pravu

U hrvatskom pravu sporazum o nadležnosti uređen je Zakonom o međunarodnom privatnom pravu¹⁶. ZMPP u pogledu ugovaranja međunarodne nadležnosti samo upućuje na primjenu Uredbe Bruxelles I (preinačena). Tako će se, u većini slučajeva, uistinu primjenjivati navedena Uredba, kao pravno obvezujući akt Europske unije. No, u ostalim slučajevima, u kojima nisu ispunjeni uvjeti za primjenu Uredbe, dolazit će do primjene hrvatskih pravnih propisa.¹⁷

Prije stupanja na snagu ZMPP-a u Republici Hrvatskoj primjenjivao se Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugim zemalja u određenim odnosima (dalje: ZRSZ).¹⁸ ZMPP je stupio na snagu 29. siječnja 2019. godine. ZRSZ i ZMPP različito uređuju sporazum o nadležnosti. Tako su neke odredbe ZRSZ-a brisane te se ne nalaze u ZMPP-u.

ZRSZ je sadržavao pretpostavku koja se odnosi na potrebu postojanja stranog državljanstva ili sjedišta pravne osobe u inozemstvu.¹⁹ Iz ove se odredbe može zaključiti kako ugovorne strane ne mogu prorogirati nadležnost stranog suda, ako su obje državljani Republike Hrvatske. Ako bi one to ipak učinile, i strani sud donio odluku, njezini učinci ne bi se

¹⁶ Zakon o međunarodnom privatnom pravu, NN 101/17, 67/23.

¹⁷ ZMPP, čl. 2.:

„Ovaj Zakon se primjenjuje na odnose kojima se uređuju pojedina pitanja iz članka 1. ovoga Zakona ako nisu uređeni pravno obvezujućim aktima Europske unije, međunarodnim ugovorima koji su na snazi u Republici Hrvatskoj i drugim zakonima koji su na snazi u Republici Hrvatskoj.“

¹⁸ Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima, NN 53/91, 88/01.

¹⁹ *Idem*, čl. 49. st. 1.:

„Stranke se mogu sporazumjeti o nadležnosti stranog suda samo ako je barem jedna od njih strani državljanin ili pravna osoba sa sjedištem u inozemstvu a nije riječ o sporu za koji postoji, prema odredbama ovoga zakona ili drugog zakona Republike Hrvatske, isključiva nadležnost Republike Hrvatske.“

priznali u Hrvatskoj.²⁰ Nasuprot ovom, ZMPP takvu odredbu ne sadržava.

No, neke odredbe sadržavaju oba zakona, poput odredbe o isključivoj nadležnosti koja je prepreka za sklapanje sporazuma o nadležnosti.

S druge strane, ZRSZ je također uređivao mogućnost prorogacije nadležnosti suda Republike Hrvatske ako je barem jedna strana državljanin Republike Hrvatske ili pravna osoba sa sjedištem u Republici Hrvatskoj.²¹ I iz ove situacije proizlazi činjenica kako ugovorne strane nisu mogle prorogirati nadležnost hrvatskog suda ako obje imaju strano državljanstvo.

Sve ove situacije, u kojim ne postoji mogućnost ugovaranja nadležnosti bilo stranog bilo domaćeg suda, zbog nepostojanja državljanstva te države čija se sudska nadležnost želi ugovoriti, su kritizirane, prije svega zbog negativnih posljedica za ugovorne strane, do kojih dolazi zbog nemogućnosti prorogacije. Naime, one svojom prorogacijom žele postići efikasnije rješavanje spora, primjerice odabirom „neutralnog suda“, kako bi ostvarili što objektivniji pristup sporu.

Ovaj problem više ne postoji s obzirom na to da ZMPP ne sadržava ovakve odredbe. Naime, ZMPP se u pravilu samo poziva na primjenu Uredbe Bruxelles I (preinačena). No, vidi se kako se odstupilo od pravila o državljanstvu. Tako se u čl. 46. st. 3. ZMPP-a propisuje kako se ugovorne strane mogu sporazumjeti o nadležnosti suda države koja nije članica Europske unije. Ovakvo uređenje ipak više udovoljava potrebama sve razvijenijih međunarodnih odnosa.

2.2. Sporazum o nadležnosti u europskom pravu

U okviru europskog prava, izričita prorogacija uređena je u čl. 25. Uredbe Bruxelles I (preinačena).²² Svrha čl. 25. je dvostruka: s jedne strane, treba osigurati da ugovorne strane mogu izabrati sud pred kojim će se voditi njihov postupak, a s druge strane stranačkoj slobodi treba odrediti granice.²³

²⁰ Kunštek, E., Vuković, Đ., *Međunarodno građansko postupovno pravo*, str. 73.

²¹ ZRSZ, čl. 49. st. 2.

²² Uredba Bruxelles I (preinačena), čl. 25. st. 1.:

„Ako su se stranke neovisno o njihovu domicilu, sporazumjele da sud ili sudovi države članice imaju nadležnost u rješavanju sporova koji su nastali ili mogu nastati u vezi određenog pravnog odnosa, taj sud ili sudovi je nadležan/su nadležni, osim ako je sporazum ništav u pogledu njegove materijalne valjanosti prema pravu te države članice.“

²³ Magnus, U., Mankowski, P., *European Commentaries on Private International Law ECPII, Brussels Ibis Regulation*, bilj. 1., str. 591.

Tako se strane mogu sporazumjeti o nadležnosti suda određene države članice, pod uvjetom da taj sporazum nije ništetan i da je sklopljen u propisanoj formi. Formulacija „osim ako je sporazum ništav u pogledu njegove materijalne valjanosti prema pravu te države članice“ uvedena je tek u Uredbi Bruxelles I (preinačena)²⁴.

Tek kada su ispunjeni uvjeti prema kojima se sporazum može smatrati valjanim, tada će se tako ugovorena nadležnost smatrati isključivom. No, niti sporazumom o nadležnosti ne može se poništiti učinak odredbi o isključivoj nadležnosti i odredbi o zaštiti slabije strane.²⁵

Osim Uredbe Bruxelles I (preinačena), značajne su i njezine dvije prethodnice. To su Uredba Bruxelles I iz 2001.²⁶ i Konvencija iz Bruxellesa o nadležnosti i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1968.²⁷ (dalje Bruxelleska konvencija).

Tako je za razvoj europskog građanskog procesnog prava najznačajnija Uredba Bruxelles I iz 2000.²⁸ Njom je, kao i Bruxelleskom konvencijom iz 1968., uređen jedinstveni sistem pravila o nadležnosti, mogućnosti sklapanja sporazuma o nadležnosti, pretpostavke za priznanje i ovrhu, itd., čime se uvelike utjecalo na razvoj europskog građanskog procesnog prava. Ovim se odredbama trebao postići cilj slobodnog kretanja sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima unutar Europske zajednice odnosno Europske unije.²⁹

No, kasniji razvoj europskog građanskog procesnog prava, kao i nedostaci same Uredbe Bruxelles I, doveli su do potrebe za njezinom reformom. Tako je donesen Prijedlog Komisije za reformu Uredbe Bruxelles I koji je bio vrlo opsežan, no na kraju mnoga predložena rješenja ipak nisu prihvaćena.

Najvažnije novine preinačene Uredbe odnose se na sporazum o nadležnosti te na novo ovlaštenje prorogiranog suda da odlučuje o valjanosti sporazuma o nadležnosti i u slučaju da je pred drugim sudom prije pokrenuta parnica, nova pravila o nadležnosti u nekim pravnim stvarima povezanih s trećom

²⁴ *Idem*, bilj. 3., str. 592.

²⁵ *Idem*, bilj. 15., str. 598.

²⁶ Uredba Vijeća (EZ) br. 44/2001 od 22. prosinca 2000. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima.

²⁷ Konvencija o nadležnosti i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (potpisana 27. rujna 1968.) (72/454/EEZ).

²⁸ Babić, D., Čulinović-Herc, E., Čapeta, T., Eichel, F., Garašić, J., Goranić, I., Grković, N., Hau, W., Kengyel, M., Kunštek, E., Lazić, V., Martiny, D., Meller-Hannich, C., Rijavec, V., Stürner, M., Župan, M., *Europsko građansko procesno pravo – izabrane teme*, Zagreb, 2013., str. 6.

²⁹ *Idem*, str. 7.

državom (državom koja nije članica Europske unije), nova razjašnjenja o isključenju arbitraže iz područja primjene Uredbe te ukidanje egzekvatore.³⁰ Sve ove reforme dovele su do Uredbe Bruxelles I (preinačena) koja je trenutno na snazi.

Navedena Uredba primjenjuje se samo u situacijama koje su međunarodno obilježene. Takav zahtjev „međunarodnosti“ bit će ispunjen ako postoji poveznica i samo s jednom državom članicom, odnosno izbor suda (ili sudova) u državi članici EU-a.³¹ Što se tiče njezinog polja primjene, razlikuje se stvarno (materijalno), vremensko, prostorno i osobno polje primjene³² (vidi 6.1.1.).

Stvarno polje primjene odnosi se na čl. 1. Uredbe, prema kojem se Uredba, kao i njezine prethodnice, primjenjuje isključivo u građanskim i trgovačkim predmetima. Značenje tih predmeta obradit će se u idućem poglavlju (vidi 2.2.1.), kao i oni predmeti na koje se Uredba ne primjenjuje. Ono što je važno je to da ugovorne strane ne mogu svojim sporazumom proširiti materijalno polje primjene Uredbe.³³

Vremensko polje primjene određeno je u čl. 66., koje je u vezi sa stupanjem Uredbe na snagu.³⁴

U pogledu personalnog, odnosno osobnog polja primjene, Uredba ne propisuje nikakve posebne zahtjeve.

U nastavku rada detaljnije će se obraditi stvarno (materijalno) polje primjene trenutno važeće Uredbe, ali i njezinih prethodnica.

2.2.1. Pojam „građanske i trgovačke stvari“

Niti jedan od navedena tri izvora europskog prava ne definira pojam „građanske i trgovačke stvari“. Samo je u odredbama o polju njihove primjene navedeno kada se oni ne primjenjuju. Tako čl. 1. Bruxelleske konvencije glasi:

*„Ova se Konvencija primjenjuje u građanskim i trgovačkim predmetima, bez obzira na vrstu suda.
Ova se Konvencija ne primjenjuje na:*

³⁰ *Idem*, str. 8.

³¹ Magnus, U., Mankowski, P., *European Commentaries on Private International Law ECPII, Brussels Ibis Regulation*, bilj. 25., str. 603.

³² Šago, D., Mišić Radanović, N., *Prorogacija nadležnosti u hrvatskom pravu i pravu Europske unije*, str. 9.

³³ Magnus, U., Mankowski, P., *European Commentaries on Private International Law ECPII, Brussels Ibis Regulation*, bilj. 19., str. 600.

³⁴ Uredba Bruxelles I (preinačena), čl. 66. st. 1.:

„Ova se Uredba primjenjuje samo na sudske postupke koji su u tijeku, na vjerodostojne isprave koje su formalno sastavljene te na sudske nagodbe koje su potvrđene ili sklopljene na dan ili nakon 10. siječnja 2015.“

1. status ili pravnu sposobnost fizičkih osoba, imovinska prava proizašla iz bračnog odnosa, oporuke i nasljeđivanja;
2. stečaj, postupke u vezi s likvidacijom nesolventnih poduzeća ili drugih pravnih osoba, sudske nagodbe, stečajne nagodbe i slične postupke;
3. socijalnu sigurnost;
4. arbitražu."

Uredba Bruxelles I, kao sljednica Bruxelleske konvencije, sadržava gotovo isti članak, uz neke minimalne izmjene. Tako je u čl. 1. st. 1. dodan dio kojim je propisano kako se Uredba ne proteže na fiskalne, carinske ili administrativne stvari.³⁵

Uredba Bruxelles I (preinačena), kao reformirana inačica Uredbe Bruxelles I, sadržava članak koji je, u odnosu na njegove dvije prethodnice, proširen u pogledu nekoliko predmeta na koje se primjenjuje, odnosno ne primjenjuje. Tako je među predmete na koje se Uredba ne proteže dodana odgovornost države za radnje i propuste u izvršavanju javnih ovlasti (*acta iure imperii*). S druge strane, među predmete na koje se Uredba ne primjenjuje dodane su još obveze uzdržavanja te oporuke i nasljeđivanje.³⁶

Iz ovog se može izvesti zaključak kako je, u skladu sa sve razvijenijim odnosima s međunarodnim obilježjem, i potreba za jačom regulacijom tih odnosa porasla, što je rezultiralo proširenjem polja primjene. Tako Uredba Bruxelles I

³⁵ Uredba Bruxelles I, čl. 1. st. 1. i st. 2.:

„1. Ova se Uredba primjenjuje na građanske i trgovačke stvari bez obzira na prirodu suda. Ne obuhvaća fiskalne, carinske ili administrativne stvari.

2. Ova se Uredba ne primjenjuje na:

- (a) status ili pravnu sposobnost fizičkih osoba, vlasnička prava koja proizlaze iz bračnih veza, oporuke i nasljeđivanje;
- (b) stečaj, postupke koji se odnose na likvidaciju nesolventnih trgovačkih društava ili drugih pravnih osoba, postupke poravnanja i slične postupke;
- (c) socijalnu sigurnost;
- (d) arbitražu.“

³⁶ Uredba Bruxelles I (preinačena), čl. 1. st. 1. i st. 2.:

„1. Ova se Uredba primjenjuje u građanskim i trgovačkim stvarima, bez obzira na vrstu suda. Ne proteže se posebno na financijske, carinske ili upravne predmete ili na odgovornost države za radnje i propuste u izvršavanju javnih ovlasti (*acta iure imperii*).

2. Ova se Uredba ne primjenjuje:

- (a) osobna stanja i pravnu i poslovnu sposobnost fizičkih osoba, stvarna prava, koja proizlaze iz bračnog odnosa ili odnosa za koji se prema pravu koje se primjenjuje na takav odnos smatra odnosom s učincima sličnim braku;
- (b) stečaj, postupke u vezi likvidacije nesolventnih trgovačkih društava ili drugih pravnih osoba, postupke prisilnog poravnanja ili slične postupke;
- (c) socijalno osiguranje;
- (d) arbitražu;
- (e) obveze uzdržavanja koje proizlaze iz obiteljskog odnosa, roditeljstva, braka ili tazbinskog srodstva;
- (f) oporuke i nasljeđivanje, uključujući obveze uzdržavanja koje nastaju na temelju smrti.“

(preinačena), koja je trenutno na snazi, ima najšire polje primjene, u usporedbi sa svoje dvije prethodnice.

S obzirom na činjenicu kako niti jedan od ovih pravnih akata ne sadržava definiciju građanskih i trgovačkih stvari, sporno je kako će se takvi odnosi tumačiti. Stajalište oko ovog pitanja zauzeo je i Sud EU (dalje: Sud) u predmetu *LTU Lufttransportunternehmen GmbH & Co. KG v Eurocontrol*.³⁷ Tako je Sud istaknuo da se pojam „građanskih i trgovačkih stvari“ treba tumačiti neovisno o njegovu značenju u nacionalnom pravu, odnosno mora se tumačiti autonomno u kontekstu Bruxelleske konvencije, Uredbe Bruxelles I, odnosno Uredbe Bruxelles I (preinačena).³⁸

2.2.2. Sporazum o nadležnosti u okviru Bruxelleske konvencije, Uredbe Bruxelles I i Uredbe Bruxelles I (preinačena)

U ovom će dijelu sporazum o nadležnosti biti usporedno analiziran u sva tri pravna akta. Na ovaj će se način vidjeti kako je razvoj odnosa s međunarodnim obilježjem i trgovine posredno utjecao na potrebu za iscrpnijom regulacijom tih odnosa. Svaki od ova tri pravna akta poznaju izričitu, ali i prešutnu prorogaciju.

Bruxelleska konvencija poznaje najširu mogućnost sporazumijevanja o nadležnosti. Sa svakom idućom reformom to postaje sve reguliranije.

Tako čl. 17. Konvencije, koji se odnosi na izričitu prorogaciju, glasi:

„Ako su se stranke, od kojih jedna ili više njih imaju domicil u državi ugovornici, pismenim sporazumom ili usmenim sporazumom o kojem postoji pismena potvrda dogovorile da će sud ili sudovi države ugovornice imati nadležnost u rješavanju svih sporova koji su proizašli ili bi mogli proizaći u vezi s određenim pravnim odnosom, taj sud ili ti sudovi imaju isključivu nadležnost.

Sporazumi kojima se dodjeljuje nadležnost nemaju pravni učinak ako su u suprotnosti s odredbama članka 12. ili članka 15., ili ako sudovi čija se nadležnost tim sporazumima isključuje imaju isključivu nadležnost na temelju članka 16.

Ako je sporazum kojim se dodjeljuje nadležnost sklopljen u korist samo jedne od stranaka, ta stranka

³⁷ Presuda Suda od 14. listopada 1976., *LTU Lufttransportunternehmen GmbH & Co. KG v Eurocontrol*., C-29/76, ECLI:EU:C:1976:137.

³⁸ Šago, D., Mišić Radanović, N., *Prorogacija nadležnosti u hrvatskom pravu i pravu Europske unije*, str. 1060.

zadržava pravo pokretanja postupka pred bilo kojim drugim sudom koji ima nadležnost na temelju ove Konvencije.“

Iz ove odredbe slijedi da jedna od stranaka mora imati domicil u jednoj od država članica EU-a, kako bi one mogle sklopiti sporazum o nadležnosti. Ta pretpostavka domicila jedne od ugovornih strana sporazuma o nadležnosti zadržana je i u Uredbi Bruxelles I.

Dalje, u pogledu oblika, Bruxelleska konvencija poznaje mogućnost sklapanja sporazuma ne samo u pisanom, nego i u usmenom obliku, no samo ako postoji pisana potvrda o takvom sporazumu. Sva tri pravna akta određuju da se tako ugovorena nadležnost smatra isključivom. Zajedničko im je i, unatoč izmjenama tekstova, ograničenje za sklapanje sporazuma o nadležnosti, a to je da se njime ne može derogirati nadležnost suda koji je nadležan na temelju odredbe o isključivoj nadležnosti.

Navedenom odredbom Bruxelleska konvencija propisuje zaštitu strane u slučaju da je sporazum sklopljen samo u korist druge strane. Ovakvu zaštitnu odredbu, međutim, ne sadržava više niti jedna od uredbi sljednica Konvencije. No, takva odredba može se smatrati začetkom svih onih pravila kojim se, prvo u Uredbi Bruxelles I, a zatim i u Uredbi Bruxelles I (preinačena), štite slabije ugovorne strane pri sklapanju sporazuma o nadležnosti (stvari koje se odnose na osiguranje, pojedinačni ugovori o radu, potrošački ugovori).

Čl. 18. Bruxelleske konvencije odnosi se na prešutnu prorogaciju.³⁹ Ovakvo uređenje prešutne prorogacije je cjelovito preneseno u Uredbu Bruxelles I⁴⁰, dok je u Uredbi Bruxelles I (preinačena), uz ovakvu odredbu dodana još jedna.⁴¹

³⁹ Bruxelleska konvencija, čl. 18.:

„Osim nadležnosti koja proizlazi iz drugih odredaba ove Konvencije, nadležnost ima sud države ugovornice pred kojim se pojavljuje tuženik. Ovo se pravilo ne primjenjuje u slučaju kada se tuženik u sudskom postupku pojavljuje samo kako bi osporio nadležnost ili u slučaju kada drugi sud ima isključivu nadležnost na temelju članka 16.“

⁴⁰ Uredba Bruxelles I, čl. 24.:

„Osim nadležnosti koja proizlazi iz odredaba ove Uredbe, nadležan je i sud države članice pred kojim se tuženik pojavi. Ovo pravilo ne vrijedi ako se tuženik pred sudom pojavio kako bi osporio njegovu nadležnost ili ako neki drugi sud ima isključivu nadležnost u skladu s odredbama članka 22.“

⁴¹ Uredba Bruxelles I (preinačena), čl. 26. st. 1 i st. 2.:

„1. Osim nadležnosti koja proizlazi iz drugih odredaba ove Uredbe, nadležan je sud države članice pred kojim se tuženik upušta u postupak. Ovo se pravilo ne primjenjuje ako se tuženik upustio u postupak kako bi osporavao nadležnost ili ako je drugi sud isključivo nadležan temeljem članka 24.

2. U stvarima iz odjeljaka 3., 4. i 5. u kojima je tuženik imatelj ugovaratelj osiguranja, osiguranik, korisnik ugovora o osiguranju, oštećena stranka, potrošač ili zaposlenik, sud, prije utvrđivanja nadležnosti prema stavku 1., osigurava da je tuženik obaviješten o svom pravu osporavanja nadležnosti suda i o posljedicama upuštanja ili neupuštanja u postupak.“

Taj dodatak odnosi se na obvezu suda da osigura kako je tuženik svjestan svog prava na osporavanje sudske nadležnosti i posljedicama neosporavanja. Uređenje prešutne prorogacije se kroz sve reforme nije previše mijenjalo. U usporedbi s tim, izričita prorogacija ipak je bila podložnija reformama.

Čl. 23. Uredbe Bruxelles I, koji uređuje sporazum o nadležnosti, glasi:

„1. Ako se stranke, od kojih jedna ili više njih ima domicil u državi članici, sporazume da će sud ili sudovi države članice biti nadležni za sporove koji nastanu ili su nastali u vezi s određenim pravnim odnosom, nadležan će biti taj sud ili ti sudovi. Takva nadležnost je isključiva, osim ako su stranke postigle drugačiji sporazum. Takav sporazum o prenošenju nadležnosti postiže se:

- (a) u pisanom obliku, ili se potvrđuje u pisanom obliku; ili*
- (b) u obliku koji je u skladu s praksom uvriježenom među strankama; ili*
- (c) u međunarodnoj trgovini u obliku koji je u skladu s običajima koji su strankama poznati ili bi im morali biti poznati, a opće su poznati u međunarodnoj trgovini i redovito ih poštuju stranke ugovora iste vrste u okviru trgovine o kojoj je riječ.*

2. Svako priopćenje elektroničkim sredstvima koja osiguravaju trajan zapis dogovora, jednako je vrijedno kao i „pisani oblik“.

3. Ako takav sporazum zaključuju stranke od kojih niti jedna nema domicil u državi članici, sudovi drugih država članica nisu nadležni za njihove sporove osim ako izabran sud ili sudovi odbiju nadležnost.

4. Sud ili sudovi države članice kojima je dodijeljena nadležnost na temelju akta o osnivanju trusta, imaju isključivu nadležnost u postupcima pokrenutima protiv osnivača, upravitelja ili korisnika, ako je riječ o odnosima tih osoba ili njihovih prava ili obveza u okviru trusta.

5. Dogovori ili odredbe akta o osnivanju trusta kojima se dodjeljuje nadležnost nemaju pravnu vrijednost ako su u suprotnosti s člancima 13., 17. i 21. ili ako isključuju nadležnost sudova koji imaju isključivu nadležnost u skladu s odredbama članka 22.“

Već se i iz količine samog teksta čl. 23. Uredbe Bruxelles I može primijetiti koliko je iscrpnije uređenje sporazuma o nadležnosti u njoj u usporedbi s uređenjem u Bruxelleskoj konvenciji. To je u skladu s razvojem međunarodne trgovine i pojavom sve složenijih međusobnih odnosa.

Uredba Bruxelles I zadržala je postojanje domicila u državi članici kao uvjeta za zasnivanje ugovorene nadležnosti, no u st. 3. uređuje i situaciju u kojoj niti jedna od stranaka nema domicil, što je ublažavanje krutog pravila kakvo je bilo sadržano u Bruxelleskoj konvenciji.

U pogledu oblika, za razliku od Konvencije koja izričito propisuje mogućnost usmenog sporazumijevanja (uz valjanu pisanu potvrdu), Uredba Bruxelles I izrijeком ne navodi mogućnost sklapanja sporazuma u usmenom obliku, no, osim pisanog oblika, poznaje i oblik kakav je prihvaćen u praksi i u međunarodnim trgovačkim običajima.

Također, u skladu s pojavom i sve većom upotrebom elektroničkih sredstava, poznaje i omogućava sklapanje sporazuma na takav način, uz izjednačavanje takvog oblika s pisanim oblikom.

Ovakav članak iz Uredbe Bruxelles I većim dijelom preuzet j u članku 25. Uredbe Bruxelles I (preinačena), no on će se detaljnije analizirati kasnije.

2.3. Sporazum o nadležnosti u međunarodnom pravu

Osim na razini hrvatskog i europskog prava, sporazum o nadležnosti uređen je i na međunarodnoj razini i to u Konvenciji o sporazumima o izboru suda koju je 30. lipnja 2005. usvojila Haška konferencija za međunarodno privatno pravo (dalje: Haška konvencija).⁴²

Izvorni projekt Haške konferencije bila je „kombinirana“ konvencija koju bi sklopile Sjedinjene Američke Države s državama, posebno u Europi.⁴³ U takvoj konvenciji bi osnove za nadležnost bile podijeljene u tri kategorije (dozvoljene osnove za nadležnost, zabranjene osnove za nadležnost i ostale osnove koje spadaju u „sivu zonu“). No, ovakvu konvenciju nije bilo moguće donijeti, prije svega zbog velikih razlika u postojećim uređenjima nadležnosti u različitim državama. Tako se na kraju prvotna ideja konvencije svela samo na rad na donošenju konvencije o sporazumima o izboru suda.

Cilj ove konvencije bio je osigurati priznanje sporazuma o prorogaciji i olakšati priznanje i ovrhu sudskih odluka

⁴² Tekst na hrvatskom – *SL Posebno izdanje na hrvatskom: Svezak 016, str. 184-193*; dostupno na: <https://assets.hcch.net/docs/1964fc1c-2361-4629-94dd-30b03e1f4307.pdf>.

⁴³ Trevor, H., Dogauchi, M., *Izvešće s obrazloženjem Konvencije o sporazumima o izboru suda* (dalje: Izvešće Hartley/Dogauchi), str. 18.

donesenih na temelju takvih sporazuma za države članice Konvencije.⁴⁴

Polje primjene Haške konvencije uređeno je u čl. 1.:

„1. Ova Konvencija se primjenjuje u međunarodnim predmetima na sporazume o izboru isključivo nadležnog suda, sklopljene u građanskim ili trgovačkim stvarima.

2. Za potrebe poglavlja II. (nadležnost), predmet je međunarodan, osim ako stranke boravište imaju u istoj državi ugovornici te su odnos stranaka i svi drugi elementi relevantni za spor, bez obzira na mjesto izabranog suda, povezani samo s tom državom.

3. Za potrebe poglavlja III. (priznavanje i izvršenje), predmet je međunarodan kada se zahtijeva priznavanje ili izvršenje strane sudske odluke.“

Iz ovog članka vidi se kako je područje primjene Konvencije ograničeno na tri načina: (a) Konvencija se primjenjuje samo na predmete koji su međunarodni; (b) samo na građanske i trgovačke stvari; (c) samo na sporazume o izboru isključivo nadležnog suda (o vrstama sporazuma će biti riječi poslije).

Prvo ograničenje, kada se predmet smatra „međunarodnim“ definira sama Konvencija kako u pogledu nadležnosti, tako i u pogledu priznavanja i izvršenja. Za potrebe ovog rada koncentracija je na nadležnosti, pa će usmjerenje biti na tome. Tako je prema Konvenciji, kad se radi o nadležnosti, predmet „međunarodni“ ako su ispunjena dva uvjeta: prvo, da ugovorne strane imaju boravište u istoj državi ugovornici i drugo, da su odnos tih ugovornih strana i svi drugi elementi relevantni za spor povezani samo s tom državom. Ovo znači da predmeti koji su u cijelosti nacionalni, neće postati međunarodni samo odabirom stranog suda.

Drugo ograničenje primjene Konvencije, odnosi se da se ona primjenjuje samo u građanskim i trgovačkim stvarima. Cilj ovakvog ograničenja je prije svega isključenje primjene na javno i kazneno pravo. No, jednako kao i Uredba Bruxelles I (preinačena) (i njezine dvije prethodnice), niti Haška konvencija ne daje definiciju pojma „građanskih i trgovačkih stvari“. Kao što je i kod Uredbe Bruxelles I (preinačena) slučaj – i ovdje se pojam „građanske i trgovačke stvari“ treba tumačiti autonomno. Autonomno značenje znači da ono ne sadržava upućivanje na nacionalno pravo niti na druge instrumente.⁴⁵

⁴⁴ Zgrabljić Rotar, D., *Sporazum o izboru nadležnoga suda u pravnim situacijama s međunarodnim obilježjem*, doktorski rad, Zagreb, 2015., str. 84.

⁴⁵ *Idem*, str. 27.

Treće ograničenje je primjena na sporazume o izboru isključivo nadležnog suda koji su definirani u čl. 3. Konvencije. Prema tom članku, sporazum o izboru isključivo nadležnog suda je „sporazum koji sklope dvije ili više stranaka i koji ispunjava zahtjeve iz stavka (c) te, za potrebe odlučivanja u sporovima koji su nastali ili bi mogli nastati u vezi s određenim pravnim odnosom, određuje sudove jedne države ugovornice ili jedan ili više posebnih sudova jedne države ugovornice, čime je isključena nadležnost svih drugih sudova“⁴⁶.

Iz ove definicije slijedi pet uvjeta koje sporazum mora zadovoljiti: 1. mora postojati sporazum između dvije ili više stranaka; 2. moraju biti ispunjeni formalni zahtjevi sklapanja; 3. u sporazumu moraju biti navedeni sudovi jedne države ili jedan ili više posebnih sudova jedne države; 4. određeni sud ili sudovi moraju biti u državi ugovornici; 5. moraju biti određeni sporovi koji su nastali ili bi mogli nastati u vezi s određenim pravnim odnosom.⁴⁷ Kada budu ispunjeni svi ovi zahtjevi, tek tada će se sporazum smatrati valjanim i ulaziti u primjenu ove Konvencije.

Konvencija sadržava i predmnjevu o isključivoj nadležnosti izabranog suda ako ugovorne strane to izrijeком nisu navele.⁴⁸

Što se tiče formalnih zahtjeva, Konvencija određuje da se sporazum, osim u pisanom obliku, može zaključiti i u bilo kojem drugom sredstvu priopćavanja koje omogućava dostupnost informacija.⁴⁹ Ovakva formulacija u skladu je s uređenjem oblika u kojem se sporazum mora sklopiti kako je propisan u Uredbi Bruxelles I (preinačena).

Haška konvencija poznaje institut separabilnosti sporazuma o nadležnosti koji je dio nekog drugog glavnog ugovora, te propisuje kako valjanost sporazuma ne ovisi o (ne)valjanosti samoga ugovora.⁵⁰

U pogledu nadležnosti izabranog suda, Konvencija propisuje obvezu tako određenog suda da odlučuje u tom predmetu, osim ako je sporazum ništav prema pravu njegove države – te mu zabranjuje odbijanje nadležnosti s obrazloženjem kako bi u tom predmetu trebao odlučivati sud druge države kao prikladniji

⁴⁶ Konvencija o sporazumima o izboru suda, čl. 3., (a).

⁴⁷ Izvješće Hartley/Dogauchi, str. 33.

⁴⁸ *Idem.*, čl. 3., (b).

⁴⁹ Konvencija o sporazumima o izboru suda, čl. 3., (c).

⁵⁰ *Idem.*, čl. 3., (d).

sud (*forum non conveniens*)⁵¹ ili da je drugi sud prvi započeo postupak (*lis pendens*).⁵²

Europska unija je 4. prosinca 2014. donijela Odluku o odobrenju Haške konvencije o sporazumima o izboru suda⁵³, koja odluka je stupila na snagu na dan njezina donošenja. Nakon ove Odluke, EU je 15. lipnja 2015. ratificirao Konvenciju, čime je ona postala obvezujuća za sve države članice EU-a (izuzev Danske) i za sve druge države koje su je ratificirale od njezina stupanja na snagu 1. prosinca 2015.

Nakon početka primjene ove Konvencije, hrvatski sudovi primjenjuju ne samo pravila nacionalnog i europskog, već i međunarodnog prava, ovisno o njihovim poljima primjene i u odnosu prema konkretnim slučajevima.

Zbog ovog je od izuzetno važno utvrditi polja primjene za sve tri razine uređenja i utvrditi njihov međusobni odnos, odnosno međusobni odnos ZMPP-a, Uredbe Bruxelles I (preinačena) i Haške konvencije o sporazumima o izboru suda. Što se tiče odnosa između Uredbe i ZMPP-a, Uredba, kao dio europskog prava, ima prednost u primjeni od ZMPP-a, koji predstavlja nacionalno (hrvatsko) pravo⁵⁴. To je izričito utvrđeno i u samom ZMPP-u, u čl. 2. Uistinu, u praksi će najširu primjenu imati Uredba Bruxelles I (preinačena).

Čl. 26. Haške konvencije utvrđen je njezin odnos prema drugim međunarodnim instrumentima. No, za potrebe ovog rada razmotrit će se jedino njezin odnos s Uredbom Bruxelles I (preinačena). Tako, ako postoji sukob pravila u pogledu nadležnosti, Uredba će imati prednost nad Konvencijom ako niti jedna strana nema boravište u državi ugovornici koja nije država članica EU-a.⁵⁵ S druge strane, ako jedna ili više stranaka ima boravište u državi ugovornici Konvencije koja nije država članica EU-a, prednost u primjeni će imati Konvencija.⁵⁶

Cilj Haške konvencije je postići što veću učinkovitost sporazuma o izboru suda. Kako bi se to ostvarilo, moraju se

⁵¹ Konvencija o sporazumima o izboru suda, čl. 6., st. 1. i st. 2.

⁵² Izvješće Hartley/Dogauchi, str. 21.

⁵³ Odluka Vijeća od 4. prosinca 2014. o odobrenju, u ime Europske unije, Haške konvencije od 30. lipnja 2005. o sporazumima o izboru suda, (2014/887/EU), pristupljeno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hr/TXT/?uri=CELEX%3A32014D0887>.

⁵⁴ Magnus, U., Mankowski, P., *European Commentaries on Private International Law ECPII, Brussels Ibis Regulation*, bilj. 14., str. 597.

⁵⁵ Konvencija od 30. lipnja 2005. o sporazumima o izboru suda, čl. 26. st. 2:

„Ova Konvencija ne utječe na primjenu ugovora od strane države ugovornice, bez obzira na to je li sklopljen prije ili nakon ove Konvencije, u slučajevima kada nijedna od stranaka nema boravište u državi ugovornici koja nije stranka navedenog ugovora.“

⁵⁶ Izvješće Hartley/Dogauchi, str. 26.

osigurati tri elementa. Prvo - izabrani sud mora odlučivati u predmetu ako je postupak pokrenut pred njim, drugo - svaki drugi sud pred kojim je postupak pokrenut mora odbiti odlučivati u tom postupku, i treće - sudska odluka izabranog suda mora biti priznata i izvršena.⁵⁷

Haška konvencija daje vrijedan doprinos promicanju autonomije strana u međunarodnim trgovinskim transakcijama i povećavanju predvidljivosti pravosudnih rješenja u takvim transakcijama. Konvencijom se osobito osigurava potrebna pravna sigurnost za ugovorne strane da će se poštovati njihov sporazum o izboru suda i da će presuda koju je donio izabrani sud moći biti priznata i izvršiva u međunarodnim postupcima. Ovom Konvencijom utječe se na sekundarno zakonodavstvo Unije vezano za nadležnost na temelju izbora stranaka i za priznavanje i izvršenje presuda, osobito na Uredbu Bruxelles I (preinačena). Zbog stupanja na snagu ove Konvencije i u državama članicama EU-a, bilo je potrebno na odgovarajući način reformirati Uredbu, kako bi se osigurala njihova usklađena primjena.

3. VRSTE SPORAZUMA O NADLEŽNOSTI

Sporazumi o nadležnosti mogu se podijeliti u tri kategorije, ovisno o njihovom sadržaju.

Sadržaj sporazuma je u rukama ugovornih strana, dakle one same odlučuju hoće li nadležnost povjeriti jednom ili više nadležnih sudova, koja će biti njihova prava iz sporazuma itd. Koji sud ili sudove će ugovorne strane izabrati prije svega ovisi o njihovim interesima i željama. Tako one svojim izborom mogu utjecati i ostvariti veću predvidljivost u postupku, smanjiti troškove, olakšati si pristup sudu, osigurati poznavanje jezika i prava suda⁵⁸, odnosno omogućiti brže i efikasnije rješavanje njihovog spora.

Razlikuju se sporazum o izboru isključivo nadležnog suda, sporazume o izboru suda koji nije isključivo nadležan i asimetrični sporazum.

3.1. Sporazum o izboru isključivo nadležnog suda

Sporazumom o izboru isključivo nadležnog suda ugovara se nadležnost sudova samo jedne države, a derogira se nadležnost svih drugih sudova, koji bi mogli biti nadležni prema zakonom

⁵⁷ Izvješće Hartley/Dogauchi, str. 21.

⁵⁸ Zgrabljic Rotar, D., *Oblik izričitog sporazuma o međunarodnoj nadležnosti u makedonskom, hrvatskom i europskom pravu*, Zbornik radova, Skopje, 2013., str. 91.

utvrđenim osnovama.⁵⁹ Dakle, ovakav će sporazum redovito sadržavati istovremeno i prorogaciju i derogaciju.

Haška konvencija o sporazumima o izboru suda propisuje kako se ona primjenjuje samo na sporazume o izboru isključivo nadležnog suda, te ujedno i sama definira takav sporazum u čl. 3. (vidi 6.3.).

U pogledu sadržaja samog sporazuma, smatra se da bi bilo korisno da ugovorne strane izričito navedu činjenicu da ugovaraju isključivu nadležnost. No, ako to propuste učiniti, što je česta praksa, Uredba Bruxelles I (preinačena), kao i Haška konvencija, sadržavaju odredbu prema kojoj se u takvim situacijama presumira isključiva nadležnost, naravno pod uvjetom da strane nisu izričito ugovorile da se ne radi o isključivoj nadležnosti.⁶⁰

Ugovarajući isključivu nadležnost, moguće je da strane ugovore nadležnost sudova dviju ili više država (prorogacija), pri čemu one isključuju nadležnost svih drugih sudova koji su također mogli biti nadležni prema pravilima o općoj ili posebnoj nadležnosti (derogacija).

Nije nužno da one točno odrede sud čiju nadležnost žele ugovoriti, već je potrebno da sud bude odrediv. I u takvom slučaju će sporazum biti valjan.

Iz svega ovog može se zaključiti kako je najvažnija posljedica ovih sporazuma mogućnost rješavanja sporova samo pred sudom/sudovima koji su određeni kao isključivo nadležni te ni pred kojim drugim sudom/sudovima.

3.2. Sporazum o izboru suda koji nije isključivo nadležan

Sporazumom o izboru suda koji nije isključivo nadležan strane ugovaraju nadležnost suda ili sudova za rješavanje njihovog spora, a da pritom ne isključuju nadležnost drugih sudova koji bi inače bili nadležni po općim ili posebnim pravilima o nadležnosti.

Dakle, kod sporazuma o izboru isključivo nadležnog suda karakteristično je istovremeno postojanje prorogacije i derogacije, dok kod sporazuma o izboru suda koji nije isključivo nadležan postoji samo prorogacija bez derogacije.

⁵⁹ Zgrabljić Rotar, D., *Sporazum o izboru nadležnoga suda u pravnim situacijama s međunarodnim obilježjem*, str. 27.

⁶⁰ Uredba Bruxelles I (preinačena), čl. 25.; Konvencija o sporazumima o izboru suda, čl. 3.

Ovakav sporazum ne obvezuje sudove koji nisu izabrani da se proglase nenadležnima, ali im to omogućuje ako smatraju da je to prikladno u okolnostima slučaja.

Također, i ovdje postoji mogućnost prorogiranja nadležnosti samo određenog suda, ali i nadležnosti više sudova, pri čemu ugovorna strana, u slučaju spora, ima pravo izabrati nadležnost jednoga od njih. Jednom kada izabere pokrenuti postupak pred nekim sudom, nadležnost tog suda tada postaje isključiva.

Kao i kod sporazuma o izboru isključivo nadležnog suda, i kod sporazuma o izboru suda koji nije isključivo nadležan bilo bi korisno da ugovorne strane u njemu izričito navedu kako se ne radi o isključivoj nadležnosti, s obzirom na presumpciju isključive nadležnosti koju propisuju Uredba Bruxelles I (preinačena) i Haška konvencija. Iako je ta presumpcija oboriva, izričito navođenje neisključive nadležnosti je svrsishodno radi eventualne potrebe da se poslije možda mora dokazivati namjera ugovornih strana, odnosno jesu li one imale namjeru ugovoriti isključivu nadležnost ili ne. Dakle, ako one u sporazumu nisu navele kako se radi o nadležnosti koja nije isključiva, sud će zbog navedene presumpcije smatrati da je ugovorena isključiva nadležnost.

S obzirom na navedeno, od posebne je važnosti da strane prilikom ugovaranja nadležnosti što preciznije odrede svoje namjere jer svaka praznina ostavljena tumačenju suda može rezultirati posljedicama koje strane nisu imale namjeru ugovoriti.⁶¹

3.3. Asimetrični sporazum o izboru nadležnog suda

Asimetrični sporazum o izboru međunarodno nadležnog suda ili sporazum o izboru nadležnog suda u korist jedne ugovorne strane ili jednostrani sporazum o izboru međunarodno nadležnog suda je sporazum koji jednoj ugovornoj strani nameće isključivu nadležnost sudova neke određene države dok je druga strana slobodna započeti postupak pred sudovima bilo koje države koji prema zakonu mogu biti nadležni.⁶² Na ovakav način često su sastavljeni međunarodni sporazumi o zajmu.⁶³ Dakle, ono što je karakteristično kod asimetričnih sporazuma je nejednak položaj svih strana sporazuma.

⁶¹ Zgrabljic Rotar, D., *Sporazum o izboru nadležnoga suda u pravnim situacijama s međunarodnim obilježjem*, str. 32.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Izvješće Hartley/Dogauchi, str. 34.

Ovakvi asimetrični sporazumi, odnosno asimetrične klauzule će prema Uredbi u pravilu biti dopušteni i valjani.⁶⁴ Već je i Bruxelleska konvencija iz 1968. (čl. 17.) izričito uređivala i dopuštala ovakve klauzule u korist jedne strane. Međutim, takve klauzule nisu imale učinak sporazuma o isključivoj nadležnosti. No, ova odredba je brisana te je Uredba Bruxelles I ne sadržava. Razlog tome nije bila zabrana takvih klauzula, već samo uklanjanje nesigurnosti koju je prijašnja formulacija stvorila.⁶⁵ Naime, nije se moglo sa sigurnošću utvrditi kada je sporazum o nadležnosti sklopljen „u korist samo jedne strane“.

No, sudska praksa je po pitanju valjanosti asimetričnih sporazuma, odnosno klauzula, podijeljena. Tako, s jedne strane, francuski sudovi imaju tendenciju ne priznavati valjanost takvih sporazuma, odnosno klauzula, dok s druge strane, engleski sudovi imaju suprotno stajalište.

U predmetu *Rothschild*⁶⁶ francuski sud je 26. rujna 2012. donio presudu kojom je poništio asimetričnu klauzulu, odnosno klauzulu o jednostranoj nadležnosti, kakvu je predviđala tadašnja Uredba Bruxelles I. Ova odluka unijela je određenu nesigurnost i dovela je u pitanje valjanost asimetričnih klauzula, s obzirom na činjenicu da se one često koriste u određenim područjima, posebno u bankarskom i financijskom sektoru. Dalje, ova odluka je kritizirana i zbog toga što je sud implicitno presudio da francusko nacionalno pravo uređuje materijalnu valjanost asimetričnog sporazuma, a ne odgovarajuće odredbe europskog međunarodnog privatnog prava (tadašnja Uredba Bruxelles I). No, Uredba Bruxelles I (preinačena) sada izričito propisuje kako se materijalna valjanost sporazuma o nadležnosti procjenjuje na temelju prava izabranog suda. Po uzoru na francuske sudove, bugarski i ruski sudovi su također imali tendenciju poništavati asimetrične klauzule, navodeći kako se one smatraju nevaljanim. No, jedan predmet predstavlja odstupanje od tipične francuske sudske prakse. Riječ je o predmetu *Apple protiv eBizcussa*⁶⁷ iz 2015. u kojem francuski sud nije poništio asimetričnu klauzulu, za razliku od svoje odluke u predmetu *Rothschild*. Sporno je hoće li nakon ove presude i francuski sudovi promijeniti dosadašnje stajalište i početi zauzimati stajalište o valjanosti asimetričnih klauzula.

S druge strane, engleska sudska praksa oduvijek je zauzimala potvrdno stajalište o valjanosti asimetričnih klauzula. Tako je engleski sud u predmetu *Mauritius Commercial*

⁶⁴ Rauscher, T., *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionrecht EuZPR/EuIPR: Kommentar*, bilj. 200., str. 790.

⁶⁵ Magnus, U., Mankowski, P., *European Commentaries on Private International Law ECPII, Brussels Ibis Regulation*, bilj. 34., str. 608.

⁶⁶ *Banque Privee Edmond de Rothschild v X*, presuda br. 983 od 26. rujna 2012. (*Cour de Cassation*).

⁶⁷ *Apple v eBizcuss*, presuda br. 14-16898 od 7. listopada 2015.

*Bank Limited v Hestia Holdings Limited*⁶⁸ potvrdio valjanost asimetričnog sporazuma. To isto je učinio i u predmetu *Perella Weinberg Partners UK LLP v Codere SA*⁶⁹ te također i u predmetu *Commerzbank Aktiengesellschaft protiv Liquimar Tankers Management Inc i Pauline Shipping Limited*.⁷⁰ U potonjem predmetu stranke su zaključile tri ugovora o kreditu, od kojih su drugi i treći sadržavali klauzule o asimetričnoj nadležnosti prema kojima je Commerzbank imao pravo pokrenuti postupak protiv tuženika u bilo kojoj jurisdikciji, dok su tuženici mogli pokrenuti postupak samo pred engleskim sudovima. Tuženici (Liquimar i Pauline) prvi su pokrenuli postupak pred grčkim sudom, što je bilo u suprotnosti s klauzulom o asimetričnoj nadležnosti. Nakon toga Commerzbank je pokrenuo postupak pred engleskim sudom. Engleski sud odbio je prekinuti postupak te je time utvrdio valjanost klauzule o asimetričnoj nadležnosti, jer bi, u suprotnom, bio dužan prekinuti postupak u korist postupka pred grčkim sudom. Ovime su engleski sudovi pokazali kako ne žele slijediti praksu francuskih sudova, te kako smatraju da bi bilo kakvo drugo stajalište predstavljalo zadiranje u stranačku autonomiju.

S ovim različitim presudama otvoren je put proturječnim stajalištima o valjanosti asimetričnih sporazuma o nadležnosti. No, i dalje ipak prevladava stajalište o valjanosti takvih sporazuma. Naime, u prilog ovome ide i činjenica da su asimetrični sporazumi izričito propisani i samom Uredbom Bruxelles I (preinačena) kod sporazuma u kojima je jedna strana slabija (primjerice potrošački ugovori).

O ovim sporazumima zauzeo je stajalište i Sud EU-a, kojem je u gore navedenom predmetu *Apple protiv eBiscuss* upućen zahtjev za prethodnu odluku. U ovom je predmetu Sud zauzeo potvrdno stajalište o valjanosti asimetrične klauzule.

No, uzimajući u obzir sve navedeno, ipak se može zaključiti kako i dalje postoji određeni rizik prilikom sklapanja asimetričnih sporazuma o nadležnosti. Tako je primjerice moguće da neće svi pravni poretki priznati presudu donesenu na temelju takvog sporazuma te će je možda odbiti izvršiti. Ovo je opasnost koju ugovorne strane moraju imati na umu i s kojom će se potencijalno morati suočiti.

⁶⁸ *Mauritius Commercial Bank Limited v Hestia Holdings Limited*, [2013] EWHC 1328.

⁶⁹ *Perella Weinberg Partners UK LLP v Codere SA*, [2016] EWHC 1182.

⁷⁰ *Commerzbank Aktiengesellschaft v Liquimar Tankers Management Inc and Pauline Shipping Limited*, [2017] EWHC 161.

4. PRETPOSTAVKE ZA VALJANOST SPORAZUMA O NADLEŽNOSTI

Iako čl. 25. Uredbe Bruxelles I (preinačena) daje široku mogućnost sklapanja sporazuma o nadležnosti, ipak zahtijeva ispunjenje niza uvjeta da bi taj sporazum bio valjan, a sve s ciljem ograničenja pretjerane slobode strana u autonomnom određivanju nadležnosti. Tako, da bi bio valjan, sporazum o nadležnosti treba ispunjavati određene pretpostavke.

Tako, da bi bio valjan, sporazum o nadležnosti treba ispunjavati sljedeće pretpostavke:

- a) prije svega, spor na koji se sporazum o nadležnosti odnosi, mora biti obuhvaćen poljem primjene Uredbe;
- b) mora biti ugovorena nadležnost suda ili sudova u državi članici EU-a;
- c) više se ne zahtijeva da jedne od stranaka ima prebivalište u državi članici;
- d) sporazum o nadležnosti mora biti povezan s određenim pravnim odnosom;
- e) sporazum o nadležnosti mora biti valjano sklopljen;
- f) sporazum o nadležnosti ne smije biti u suprotnosti s odredbama uredbe o isključivoj nadležnosti (članak 24.) niti s odredbama uredbe kojima je propisana nadležnost u stvarima povezanim s osiguranjem, potrošačkim ugovorima i pojedinačnim ugovorima o radu (članci 15., 19. i 23.);
- g) sporazum o nadležnosti mora biti sklopljen u obliku koji određuje Uredba.

Neke od ovih pretpostavki povezane su s poljem primjene same uredbe, dok se druge odnose na oblik i sadržaj sporazuma. U skladu s time, sve pretpostavke mogu se svrstati u tri skupine:

1. opće pretpostavke za primjenu čl. 25. uredbe (a, b i c);
2. pretpostavke za materijalnu valjanost sporazuma (d, e i f);
3. pretpostavke za formalnu valjanost sporazuma (g).

Svaka od njih detaljnije će se obraditi u nastavku.

4.1. Opće pretpostavke

4.1.1. Primjenjivost Uredbe Bruxelles I (preinačena)

Prva pretpostavka koja mora biti ispunjena je da spor u vezi s kojim je sporazum o nadležnosti sklopljen mora biti obuhvaćen, odnosno mora ulaziti u polje primjene Uredbe Bruxelles I (preinačena). Polje primjene Uredbe već se obrazlagalo u dijelu u kojem se obrađuje uređenje sporazuma o

nadležnosti u europskom pravu (vidi 6.2.), stoga se sada neće detaljnije ulaziti u navedenu temu. Kao što je već rečeno, razlikuje se materijalno, teritorijalno, vremensko i personalno polje primjene Uredbe.

Materijalnim poljem primjene obuhvaćene su građanske i trgovačke stvari (vidi 6.2.1.), uz izričito propisivanje stvari koje Uredbom nisu obuhvaćene (čl. 1. st. 2.). S obzirom na činjenicu da ugovorne strane svojim sporazumom ne mogu proširiti materijalno područje primjene Uredbe, sporazumi o izboru suda u sporovima koji nisu obuhvaćeni Uredbom moraju se rješavati u skladu s odredbama drugih međunarodnih instrumenata ili odredbama nacionalnog prava.

No, čl. 25. Uredbe, u pogledu teritorijalnog polja primjene, ima širu primjenu od većine drugih odredbi Uredbe.⁷¹ Tako je jedina teritorijalna veza s državom članicom EU-a koju sporazum o nadležnosti mora sadržavati prorogacija foruma u državi članici. Ovo je jedini zahtjev koji mora biti ispunjen, s obzirom na to da je reformom prethodne Uredbe Bruxelles I izbrisana odredba koja je zahtijevala postojanje prebivališta jedne od stranaka u državi članici EU-a. Teritorijalno polje primjene povezano je sa zahtjevom za postojanjem određene veze s nekom državom članicom EU-a, pri čemu je dovoljna činjenica postojanja sporazuma o nadležnosti koja upućuje na postojanje takve veze.

Vremensko polje primjene odnosi se na vrijeme stupanja Uredbe na snagu, a to je 10. siječnja 2015. Tako će se Uredba primjenjivati na tužbe koje su pokrenute na ili nakon tog datuma. Isto tako, nije neophodno da je sporazum sklopljen na ili nakon navedenog datuma, već on može biti sklopljen i prije tog datuma.⁷² Dakle, vremensko polje primjene obuhvaća sporove pokrenute nakon njezinog stupanja na snagu, odnosno nakon navedenog datuma.

Polje primjene s obzirom na prostor i osobe određeno je čl. 4.-6. Uredbe. Na temelju tih članaka odlučuje se hoće li se nadležnost, primjerice hrvatskog suda, određivati prema nacionalnom hrvatskom pravu ili prema Uredbi. Jednako kao što je to bilo u Bruxelleskoj konvenciji (čl. 2.) i u Uredbi Bruxelles I (čl. 2.), za utvrđivanje opće međunarodne nadležnosti kao mjerodavno prihvaćeno je prebivalište tuženika (*actor sequitur forum rei*). Pri tome, pojam prebivališta nije uređen Uredbom, već nacionalnim pravom. Tako će se Uredba primjenjivati uvijek ako se prebivalište tuženika nalazi u

⁷¹ Magnus, U., Mankowski, P., *European Commentaries on Private International Law ECPII, Brussels Ibis Regulation*, bilj. 18., str. 599.

⁷² *Idem*, bilj. 21., str. 601.

državi članici EU-a. No, postoje i određene iznimke od ovog pravila.

Naime, prema čl. 25., kad se radi o sporazumu o nadležnosti, izričito je propisano kako tužitelj i tuženik ne moraju imati prebivalište u državi članici EU-a, već je dovoljno da su prorogirani sud ili sudovi u državi članici EU-a. Ovakva odredba je u suprotnosti s prethodnom Uredbom Bruxelles I koja je zahtijevala prebivalište barem jedne od stranaka unutar EU-a. Što se tiče čisto tuzemnih situacija, one su i dalje uređene nacionalnim pravom, odnosno u tim situacijama Uredba se ne primjenjuje.

Uredbom se propisuje nadležnost sudova određene države, ali ne i nadležnost konkretnog suda, već će se to određivati na temelju pravila nacionalnog prava.

U pogledu osobnog polja primjene, Uredba ne zahtijeva neke posebne kvalifikacije. Tako, primjerice, iako se Uredba primjenjuje i u (međunarodnoj) trgovini, ne zahtijeva se da su ugovorne strane trgovci.

4.1.2. Ugovorena nadležnost suda ili sudova u državi članici EU-a

Sljedeća pretpostavka koju je potrebno ispuniti je da predmet prorogacije mora biti sporazum o nadležnosti suda ili sudova jedne ili više država članica EU-a. To znači da sporazum o nadležnosti mora sadržavati odabrani sud s dovoljnom sigurnošću, odnosno sporazum mora omogućiti sudu koji vodi postupak donošenje odluke o izboru suda ili sudova države članice. Ako bi strane ugovorile nadležnost suda u državi nečlanici, na važenje tog sporazuma primjenjivat će se autonomno nacionalno procesno pravo, a ne čl. 25. Uredbe.⁷³

Iako u sporazumu o nadležnosti nije neophodno navesti sud koji se imenuje, to je ipak preporučljivo učiniti. Pri tome je dovoljno samo jasno navesti kriterije prema kojima će se odrediti nadležni sud (primjerice klauzula koja navodi da će se spor rješavati u državi članici u kojoj se nalazi mjesto poslovanja tuženika).

Sporazumi o nadležnosti u većini slučajeva imaju dva učinka, prorogativni i derogativni. No, čl. 25. odnosi se samo na prorogativni učinak. U skladu s tim, člankom se izričito propisuje pravo strana da svojim sporazumom prorogiraju, odnosno prenesu nadležnost na sud ili sudove države članice

⁷³ Babić, D., Čulinović-Herc, E., Čapeta, T., Eichel, F., Garašić, J., Goranić, I., Grković, N., Hau, W., Kengyel, M., Kunštek, E., Lazić, V., Martiny, D., Meller-Hannich, C., Rijavec, V., Stürner, M., Župan, M., *Europsko građansko procesno pravo – izabrane teme*, str. 81.

EU-a (ili Dansku). Pritom Uredba ne zahtijeva nikakvu objektivnu vezu između izabranog suda i ugovornih strana ili njihovog spora, već su one slobodne izabrati sud po svojoj volji.

Dalje, potrebno je samo da strane svojim sporazumom ugovore nadležnost suda ili sudova, dok će se mjesno nadležni sud u toj državi određivati u skladu sa zakonima te države. Ono što je važno je da se prorogirani sud nalazi na području države članice ugovora, a to se utvrđuje u skladu s člankom 355. Uredbe o funkcioniranju Europske unije (UFEU)⁷⁴.

Ako je ugovorena nadležnost suda ili sudova izvan teritorijalnog polja primjene Uredbe, tada se prorogativni učinak sporazuma ne može utvrditi u skladu s čl. 25.

Čl. 25. Uredbe također će se primjenjivati i u slučajevima kada su strane dogovorile nadležnost sudova u državi članici, ali bez sporazuma o nadležnosti. No, ovo ne treba shvatiti kao da čl. 25. propisuje da bez sporazuma o nadležnosti sudovi države članice moraju imati nadležnost, posebno s obzirom na to jer bi ishod tada ovisio o procesnoj ulozi strana.

Općenito, čl. 25. Uredbe zanemaruje procesnu ulogu strana jer se u trenutku sklapanja sporazuma ne može predvidjeti koja će od strana imati ulogu tužitelja, a koja tuženika.

Čl. 25. Uredbe ne primjenjuje se samo na sporazume o izboru isključivo nadležnog suda, već i na sporazume o izboru suda koji nije isključivo nadležan (fakultativni sporazumi o nadležnosti). Tako sve ono što je propisano za sporazume o isključivoj nadležnosti primjenjuje se i na fakultativne sporazume. To znači da i ti sporazumi moraju ispunjavati sve pretpostavke kako bi se smatrali procesno valjanim. Ovakav slučaj postoji, primjerice, u situacijama u kojima se sporazumom dodjeljuje nadležnost sudovima nekoliko država članica.

Iz svega navedenog može se zaključiti kako čl. 25. Uredbe Bruxelles I (preinačena) uređuje samo sporazume kojima je ugovorena nadležnost suda ili sudova određene države članice EU-a.

Ako se ugovorne strane, međutim, sporazume o nadležnosti suda koji se nalazi izvan teritorija država članica Uredbe, tada se čl. 25. ne primjenjuje u okviru svojeg prorogativnog

⁷⁴ Magnus, U., Mankowski, P., *European Commentaries on Private International Law ECPII, Brussels Ibis Regulation*, bilj. 31., str. 606.

učinka. To je tako s obzirom na to da EU nema pravo regulirati prorogaciju sudova izvan svojih granica.⁷⁵

Sporna može biti primjena navedenog članka u pogledu derogativnog učinka sporazuma. Naime, u situacijama u kojima postoji određena veza s nekom državom članicom, prorogacija može biti, i u većini slučajeva će biti, i odstupanje od inače dodijeljene nadležnosti države članice. U pogledu ovog, praksa Suda EU-a mijenjala se tijekom vremena.

Prvotno je sudska praksa negirala primjenu tadašnjeg čl. 17. Bruxelleske konvencije na sporazume o izboru nadležnosti suda „treće države“ kako u pogledu prorogativnog, tako i u pogledu derogativnog učinka. To znači da se čl. 17. Konvencije nije primjenjivao na klauzule o izboru nadležnosti stranog suda, već se nadležnost morala odrediti u skladu s nacionalnim procesnim i međunarodnim privatnim pravom. Takvo stajalište Sud je zauzeo u predmetu *Coreck Maritime GmbH protiv Handelsveem BV*.⁷⁶

No, u predmetu *Ahmed Mahamdia protiv Narodne Demokratske Republike Alžir*⁷⁷ Sud je zauzeo drukčije stajalište. U navedenom slučaju alžirsko veleposlanstvo u Njemačkoj otpustilo je svog vozača koji je tužio Republiku Alžir pred njemačkim sudom unatoč tome što je ugovor o radu predviđao isključivu nadležnost alžirskih sudova. Sud je Europske unije presudio kako je takav sporazum nevaljan jer je u suprotnosti s čl. 21. tadašnje Uredbe Bruxelles I (sadašnji čl. 23. Uredbe Bruxelles I (preinačena)) budući da takav sporazum ograničava nadležnost koja je dodijeljena zaposlenicima (kao slabijoj strani).

Tako se s vremenom prihvatilo stajalište da, kada prorogacija suda države izvan EU-a istovremeno predstavlja i derogaciju nadležnosti inače nadležnog suda države članice EU-a, tada će takvi sporazumi također potpadati pod uređenje prijašnje Uredbe Bruxelles I. To znači da i takvi sporazumi u pogledu svog derogativnog učinka trebaju ispunjavati sve potrebne zahtjeve koje propisuje navedena Uredba.

Ovo stajalište također se prihvaća i u pogledu Uredbe Bruxelles I (preinačena). Ono je jedino opravdano s obzirom na to da sprječava da se izborom nadležnosti suda izvan EU-a izigravaju odredbe Uredbe kojima se uređuju isključiva nadležnost i nadležnost u vezi sa zaštitom slabije strane.

⁷⁵ *Idem*, bilj. 36., str. 608.

⁷⁶ Presuda Suda od 9. studenoga 2000., *Coreck Maritime GmbH v Handelsveem BV and Others*, C-387/98, ECLI:EU:C:2000:157.

⁷⁷ Presuda Suda od 19. srpnja 2012., *Ahmed Mahamdia v People's Democratic Republic of Algeria*, C-154/11, ECLI:EU:C:2012:491.

Još uvijek je sporno može li se ovo stajalište prihvatiti i kada se sporazumom o „stranoj“ nadležnosti nastoji derogirati „normalna“ nadležnost, a ne isključiva ili zaštitna. Smatra se da je i u ovom slučaju korisno i potrebno primijeniti čl. 25. Uredbe, prije svega zato što jedinstveni standard za sve sporazume o nadležnosti olakšava primjenu, dok bi, s druge strane, dvostruka mjerila mogla izazvati poteškoće za sud pred kojim je postupak pokrenut.

Iduća situacija u kojoj je sporno primjenjuje li se čl. 25. Uredbe je situacija u kojoj stranački sporazum ne sadržava prorogativni, već samo derogativni učinak. Iako se ovo u praksi ne događa toliko često, svejedno je sporno primjenjuje li se čl. 25. u ovom slučaju (barem kada postoji derogacija nadležnosti jedne ili više država članica EU-a) ili ne. Prevladavajuće mišljenje je da bi se i u ovoj situaciji trebao primjenjivati navedeni članak prije svega kako bi se osigurao jedinstveni tretman svih vrsta sporazuma o nadležnosti. U suprotnom slučaju moglo bi doći do toga da se derogacijom može odstupiti od isključive i zaštitne nadležnosti, dok takva mogućnost nije dopuštena kod prorogacije.

No, ugovorne strane svojim sporazumom ne mogu u potpunosti isključiti izvorno postojeću nadležnost derogiranjem nadležnosti svih nadležnih sudova (to je moguće jedino arbitražnim sporazumom). Ovo bi u praksi značilo uklanjanje pristupa pravosuđu te bi se osujetilo temeljno načelo Uredbe prema kojem stranci (tuženiku) uvijek mora biti dostupan pristup pravosuđu, barem u mjestu njezinog prebivališta. Također, i u ovoj situaciji nije dopušteno odstupanje od odredbi Uredbe o isključivoj i zaštitnoj nadležnosti (neovisno o tome je li derogacija čista ili proizlazi iz izbora sudova unutar ili izvan EU-a).⁷⁸

Posljednja situacija u kojoj je sporna primjena Uredbe su isključivo unutarnji odnosi. U takvim situacijama Uredba se ne primjenjuje, no usprkos ovom pravilu ipak postoji iznimka. Tako će se čl. 25. Uredbe ipak primjenjivati čak i u situacijama koje su unutarnje ako postoji derogacija nadležnosti u drugoj državi (članici), jer će se tako domaći sporazum o nadležnosti zapravo pretvoriti u međunarodni. Također, za primjenu čl. 25. dovoljno je i da su se strane u čisto unutarnjem odnosu sporazumjele o nadležnosti sudova druge države članice EU-a.

Iz svega ovog može se zaključiti kako bi u svim situacijama trebalo težiti ujednačenoj primjeni mjerila

⁷⁸ Magnus, U., Mankowski, P., *European Commentaries on Private International Law ECPII, Brussels Ibis Regulation*, bilj. 39., str. 611.

navedenih u čl. 25. Uredbe u pogledu svih sporazuma o nadležnosti s europskim elementom.

4.1.3. Brisanje odredbe o prebivalištu stranke u državi članici

Nakon reforme Uredbe Bruxelles I postojanje prebivališta jedne od stranaka u državi članici više nije pretpostavka valjanog sporazuma o nadležnosti.

Prema čl. 25. Uredbe Bruxelles I (preinačena) više nije nužno da stranka ima prebivalište u državi članici EU-a. Štoviše, niti jedna od stranaka ne mora imati prebivalište u nekoj državi članici. Tako se valjani sporazum o nadležnosti mora poštovati neovisno o tome imaju li sve, jedna ili nijedna stranka prebivalište unutar EU-a.⁷⁹

Niti promjena prebivališta više nije od značaja za valjanost prorogatornog učinka sporazuma o nadležnosti.

4.2. Materijalne pretpostavke

4.2.1. Povezanost sporazuma o nadležnosti s određenim pravnim odnosom

Kako bi sporazum o nadležnosti bio valjan, mora biti povezan s određenim pravnim odnosom.

Ovo je propisano i Uredbom u čl. 25. st. 1. To znači da spor između ugovornih strana mora proizlaziti iz pravnog odnosa u vezi s kojim su one sklopile sporazum o nadležnosti. Tako se osigurava da strane imaju stvarni interes za odabir nadležnog suda te da se ne radi o proizvoljnom ili prijevernom izboru (s ciljem izigravanja pravosuđa). Svrha ovog zahtjeva je ograničiti opseg sporazuma kojim se dodjeljuje nadležnost isključivo na sporove koji proizlaze iz pravnog odnosa u vezi s kojim je sporazum sklopljen.⁸⁰

Povezanost sporazuma o nadležnosti s određenim pravnim odnosom znači da se sporazum mora odnositi na konkretan predmet spora ili na određenu vrstu sporova koji proizlaze iz istog pravnog odnosa. Sporazum o nadležnosti ne smije biti opći ili neodređen, već mora jasno i nedvosmisleno pokazivati volju ugovornih strana da rješavanje svog spora podvrgnu

⁷⁹ *Idem*, bilj. 50., str. 614.

⁸⁰ *Idem*, bilj. 66., str. 619.

nadležnosti izabranog suda. Tek tada će se zahtjev određenosti smatrati ispunjenim.

Sporazum o nadležnosti može se sklopiti u pogledu već nastalog ili budućeg spora, pod uvjetom da je pravni odnos na kojem se sporazum temelji dovoljno određen.

No, u konačnici je stvar konstrukcije koje će sporove između ugovornih strana klauzula o nadležnosti obuhvaćati. U nedoumici, smatra se kako klauzula pokriva istovremena ugovorna i deliktna potraživanja, ali i sporove oko valjanosti glavnog ugovora.

„Catch all“ klauzula, odnosno klauzula koja bi obuhvaćala svaki sadašnji i budući spor između strana, smatra se nevažećom. S jedne strane, „catch all“ klauzula nije povezana s određenim pravnim odnosom što je pretpostavka valjanosti i mora postojati u svakom sporazumu o nadležnosti, a s druge strane ne osigurava niti pravnu sigurnost jer bi stranu u neograničenom broju nepredviđenih slučajeva lišio mogućnosti vođenja parnice pred stvarno nadležnim forumom.⁸¹

4.2.2. Valjano sklopljen sporazum o nadležnosti

Prije svega, kako bi se sporazum o nadležnosti smatrao valjano sklopljenim, mora postojati suglasnost strana.

Suglasnost strana se u Uredbi izražava kroz pojam „sporazum“. Pritom se taj pojam treba tumačiti autonomno u skladu s Uredbom. Konsenzus ugovornih strana je središnji element koji mora biti jasno i precizno određen. U slučaju nedostatka konsenzusa, sporazum o nadležnosti je nevažeći i bez učinka.

Budući da je sporazum u svojoj biti ugovor, za nastanak ugovora potrebno je susretanje volja strana. To vrijedi i za sporazum o nadležnosti.

Pristanak strana mora biti dan slobodno, bez mana volje (primjerice zabluda, prisila, prijetnja). U suprotnom slučaju, sporazum neće biti materijalno valjan, odnosno bit će ništav. Zahtjevi u pogledu forme, odnosno oblika sporazuma (o kojima će više riječi biti poslije) imaju za cilj osigurati postojanje materijalnog konsenzusa. Također se zahtijeva utvrđenje da sporazum ne smije neprimjetno postati dio glavnog ugovora.

⁸¹ *Idem*, bilj. 66., str. 620.

U skladu s ovim Sud EU-a razvio je skup načela o tome kada su klauzule o nadležnosti valjano ugovorene i unesene u glavni ugovor.⁸²

Na valjanost može utjecati i „jezični rizik“, odnosno je li strana sporazuma o nadležnosti mogla ili bila dužna razumjeti jezik na kojem je druga strana sastavila sporazum, odnosno klauzulu o nadležnosti. Tako se smatra da sporazum o nadležnosti koji je sadržan u standardnim ugovornim uvjetima i sastavljen na jeziku koji nije poznat suprotnoj strani niti je dogovoren kao ugovorni jezik postaje obvezujući samo ako je druga strana pristala na ugovorne uvjete nakon što je bila obaviještena na jeziku koji razumije. Naime, ugovorna strana mora imati mogućnost razumjeti jezik te da je ugovor ponuđen na temelju općih uvjeta, kao i kakav je sadržaj tih uvjeta. Ako nakon toga ta strana pristane na takav ugovor, tada je pristala i na rizik da ugovor sadržava nepovoljnu klauzulu o nadležnosti. Osim „jezičnog rizika“, kao problem može se pojaviti i nečitljivost. U ovoj situaciji, na sudu pred kojim je postupak pokrenut je da odluči je li klauzula bila nečitka i zbog toga nevaljana. Ako bi klauzula ponovno bila nečitka, tada se smatra da nedostaje potreban konsenzus, kao uvjet valjanosti sporazuma ili klauzule o nadležnosti.

4.2.3. Ograničenja na temelju odredbi o isključivoj i zaštitnoj nadležnosti

Sklapanje sporazuma o nadležnosti, iako je široko prihvaćeno i dopušteno, ipak ima određena ograničenja.

Prije svega, kao jedno od ograničenja navodi se isključiva nadležnost. To znači da ako postoji isključiva nadležnost suda određene države, ugovorne strane se ne smiju sporazumjeti o nadležnosti nekog drugog suda. Ako bi one to usprkos zabrani učinile, tada bi njihov sporazum bio ništav.

Osim isključive nadležnosti, strane svojim sporazumom ne mogu poništiti niti nadležnost koja se temelji na odredbama o zaštiti slabije strane (stvari povezane s osiguranjem, s pojedinačnim ugovorima o radu te s potrošačkim ugovorima).

Dakle, sporazumi ugovornih strana bilo koje vrste dopušteni su pod uvjetom da nisu u suprotnosti s odredbama Uredbe o isključivoj ili zaštitnoj nadležnosti. Iz ovog se može zaključiti kako strane svojim sporazumom o nadležnosti mogu utjecati jedino na opću i posebnu nadležnost.

⁸² *Idem*, bilj. 5., str. 593.

4.3. Formalne pretpostavke

Formalne pretpostavke odnose se na oblik sklapanja sporazuma o nadležnosti.

Odredbe o obliku opširnije su regulirane od odredbi o materijalnoj valjanosti sporazuma. Svrha im je osigurati postojanje istinske materijalne suglasnosti strana. Ako takve suglasnosti nema, sam oblik nije dovoljan za valjanost sporazuma.

Čl. 25. Uredbe navodi pet dopuštenih oblika u kojima sporazum o nadležnosti može biti sastavljen. To su: pisani oblik sporazuma, potvrda u pisanom obliku, oblik koji je u skladu s praksom ustaljenom među stranama, oblik koji je u skladu s međunarodnim trgovačkim običajima i elektronički oblik.

Sporazum mora biti sastavljen u nekom od navedenih oblika, a ako ne bude, u tom slučaju bit će nevaljan i za posljedicu ne može imati prorogaciju nadležnosti. U kojem trenutku sporazum o nadležnosti, odnosno klauzula o nadležnosti mora ispunjavati zahtjeve oblika? Smatra se da je to trenutak početka postupka.

4.3.1. Pisani oblik

Sporazumi o nadležnosti u pravilu se sklapaju u pisanom obliku.

Zahtjev pisanog oblika bit će ispunjen ako su obje strane (odnosno sve, ako ih je više) izrazile svoj pristanak na takav sporazum u pisanom i ovlaštenom obliku.

Za ovlaštenje je redovito potreban potpis osobe koja daje određenu izjavu. Upravo su ti potpisi pokazatelj poštovanja pisanog oblika.⁸³ Pritom je dovoljan jedan pisani dokument koji sadržava klauzulu o nadležnosti i koji su potpisale sve strane ili odvojeni dokumenti koji sadržavaju ili se izričito pozivaju na istu klauzulu o nadležnosti, a da je svaki potpisala dotične strana.

No, u određenim situacijama potpis neće biti potreban. To vrijedi u onim slučajevima u kojima vrsta pismena (primjerice telegram, telefaks, itd.) ne dopušta vlastoručni potpis. Tada će biti dovoljno da se autor dokumenta može identificirati. Što se tiče potpisivanja inicijalima, smatra se da je takav

⁸³ Rauscher, T., *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionrecht EuZPR/EuIPR: Kommentar*, bilj. 89., str. 742.

način također dopušten, ako se osoba koja se potpisuje inicijalima može identificirati.

Smatra se da pisani oblik nedostaje ako je dokument potpisala samo jedna strana koju taj dokument i obvezuje (npr. ugovor o jamstvu – potpis jamca ne bi bio dovoljan). Isto rješenje vrijedi i u slučaju kada je sporazum o nadležnosti bio sadržan u nacrtu ugovora koji je ostao nepotpisan, iako su ga strane poslije možda i nazivale „ugovorom”.⁸⁴

Posljedica nedostatka pisanog (ili drugih dopuštenih) oblika je nevaljani sporazum (ili klauzula) o nadležnosti.

U praksi, najveći problem predstavlja pitanje je li klauzula o nadležnosti, koja je sadržana u općim ugovornim uvjetima, valjana unesena u ugovor koji su strane sklopile u pisanoj obliku. Tako će klauzula o nadležnosti biti valjana unesena u pisani ugovor i stoga valjana ugovorena samo ako je strana koja se na nju poziva jasno naznačila da se uvjeti ugovora (s klauzulom o nadležnosti) trebaju primjenjivati i ako je druga strana imala priliku za provjeru tih uvjeta i same klauzule s razumnom pažnjom. Dakle, nije potrebno da je sama klauzula sastavni dio teksta ugovora, već i samo upućivanje na standardne ugovorne uvjete, koji su sadržani u ugovoru koji su potpisale obje strane, može biti dovoljno. No, ono što je važno je da takvo upućivanje mora biti jasno i određeno. Ako bi takvo upućivanje izostalo, smatra se da niti zahtjev pisanog oblika ne bi bio ispunjen, jer bi uniželo nesigurnost u to da je klauzula u nadležnosti uistinu dio predmeta ugovora.

U situacijama u kojima su obje strane htjele unijeti svoje opće uvjete, ali tako da su oni sadržavali kontradiktorne klauzule o nadležnosti, smatra se da nedostaje potreban konsenzus strana o izboru nadležnog suda (osim ako je jedna strana naknadno prihvatila opće uvjete druge strane uključujući i klauzulu o nadležnosti).

Konsenzus ugovornih strana također nedostaje i u slučajevima u kojima je tekst klauzule o nadležnosti, sadržane u općim uvjetima, nečitljiv ili napisan na jeziku koji druga strana ne razumije i nije ga obvezna razumjeti.

4.3.2. Potvrda u pisanoj obliku

Sporazum o nadležnosti u pravilu se mora sklopiti u pisanoj obliku.

⁸⁴ Magnus, U., Mankowski, P., *European Commentaries on Private International Law ECPII, Brussels Ibis Regulation*, bilj. 95., str. 637.

No, alternativno, dopušteno je i sklapanje usmenog sporazuma s naknadnom pisanom potvrdom.

Ovaj oblik pretpostavlja postojanje dva elementa: usmeni sporazum i naknadnu pisanu potvrdu.

Usmeni sporazum mora sadržavati konsenzus koji se odnosi posebno na nadležnost izabranog suda. Pritom nije potreban izričiti pristanak, već će i prešutna suglasnost biti dovoljna. No, primjerice nužni usmeni dogovor o klauzuli o nadležnosti neće biti zadovoljen ako pri usmenom sklapanju ugovora jedna strana izjavi da se želi osloniti na svoje opće uvjete koji sadržavaju klauzulu o nadležnosti, ali opće uvjete priloži samo naknadnoj pisanoj potvrdi. U ovoj situaciji naknadna obavijest o općim uvjetima ne može promijeniti prvotno dogovorene uvjete između strana, osim ako bi te uvjete druga strana naknadno izričito prihvatila u pisanom obliku. Naime, neophodno je da opći uvjeti koji sadržavaju klauzulu o nadležnosti budu dostupni drugoj stranci u vrijeme usmenog dogovora.

Kako bi usmeni dogovor o izboru nadležnog suda bio valjan i učinkovit, potrebna je naknadna pisana potvrda. Takva potvrda mora biti u potpunosti u skladu s prethodnim usmenim dogovorom. Ako bi potvrda sadržavala neke nove uvjete, oni će se smatrati valjano unesenim samo ako ih druga strana ponovno prihvati u pisanom obliku. Također, ako su se strane dogovorile samo o pojedinim dijelovima ugovora, a posebno ne o uključivanju općih uvjeta koji sadržavaju klauzulu o nadležnosti, tada naknadna potvrda pojedinih dijelova ne može imati za posljedicu uključivanje klauzule o nadležnosti, s obzirom na to da o tome nema konsenzusa.

Pisanu potvrdu može dati bilo koja strana i ona se mora izvršiti u razumnom roku nakon sklapanja usmenog sporazuma.

Dalje, potvrda se smatra valjanom ako ju je druga strana primila i ako nije podnijela nikakav prigovor.

Potvrda se može dati u bilo kojem obliku, uključujući i primjerice faksom, telefaksom ili preko elektroničkih poruka.

Što se tiče tereta dokazivanja, smatra se da ona strana koja tvrdi da je prethodno sklopljen usmeni dogovor, mora to i dokazati.⁸⁵

⁸⁵ *Idem*, bilj. 107., str. 643.

4.3.3. Oblik koji je u skladu s praksom ustaljenom između stranaka

Ugovorne strane također mogu prešutno ugovoriti nadležnost suda ili sudova i u obliku koji je u skladu s njihovom ustaljenom praksom.

No, i ovdje je potrebno s dovoljnom sigurnošću utvrditi da konsenzus između ugovornih strana oko nadležnosti određenog suda ili sudova uistinu postoji.

Kako bi se nešto smatralo praksom, prije svega potrebno je da su strane svoje transakcije obavljale redovito na određeni način i da je to trajalo određeno duže razdoblje. Naime, redovitost ponašanja mora biti takva da opravdava pozivanje na nju. Tako se smatra da se niti u situacijama u kojima jedna strana drugoj više puta pošalje svoju klauzulu o nadležnosti, relevantna praksa među stranama ne može uspostaviti ako nije postojao izvorni konsenzus o tome da klauzula o nadležnosti bude dio ugovora.

Sporno je utječe li istek ugovora koji sadrži valjanu klauzulu o nadležnosti na samu klauzulu. Smatra se da navedena klauzula može ostati valjana ako strane prešutno produže ugovor.⁸⁶

4.3.4. Oblik koji je u skladu s međunarodnim trgovačkim običajima

Sporazum o nadležnosti može se sklopiti i u obliku koji se uobičajeno koristi u međunarodnoj trgovini.

U ovom slučaju pretpostavlja se konsenzus između strana o klauzuli o nadležnosti. No, zahtjev koji se mora ispuniti je taj da navedena uporaba u trgovini mora biti široko poznata i prihvaćena.

Ovaj alternativni i manje strog način uveden je kako bi se pojednostavile i ubrzale transakcije između strana, odnosno sklapanje sporazuma o nadležnosti. Kako bi postojala ovakva mogućnost ugovaranja klauzule o nadležnosti, prije svega mora postojati međunarodni trgovački običaj. Smatra se da on postoji ako se akteri u toj grani općenito i redovito pridržavaju određenog načina ponašanja.⁸⁷

⁸⁶ *Idem*, bilj. 113., str. 645.

⁸⁷ *Idem*, bilj. 117., str. 646.

Transakcija će se smatrati međunarodnom ako se odnosi na prekograničnu opskrbu ili se odvija između osoba čija se uobičajena boravišta ili mjesta poslovanja nalaze u različitim državama.

Idući uvjet koji se mora ispuniti je taj da upotreba zahtijeva da se većina aktivnih sudionika u određenoj grani (branši) pridržava određene vrste poslovanja. Pritom je potrebno da takva upotreba postoji u odnosu prema trgovini u koju su uključene strane, odnosno nije nužno da ona postoji u primjerice cijelom svijetu.

Kao i kod usmenog dogovora s naknadnom pisanom potvrdom, i ovdje strana koja tvrdi da postoji određeni međunarodni trgovački običaj to mora i dokazati.

Dalje, kod ovakvog oblika sklapanja sporazuma o nadležnosti važan je i subjektivni element. To znači da se u situaciji u kojoj običaj uistinu i postoji, jedna strana može na njega pozivati protiv druge strane samo ako je običaj takav da je druga strana za njega znala ili da je za njega morala znati. Upravo ovaj subjektivni element ima za cilj zaštitu onih strana koje nisu mogle znati da se određeni običaji primjenjuju lokalno u međunarodnoj trgovini. Naime, strana treba biti svjesna i poznavati samo „široko poznate“ običaje, stoga se na lokalne običaje, koji se doduše primjenjuju u međunarodnim transakcijama, neće moći pozivati.

U praksi, međunarodni trgovački običaji posebno imaju važnost u pogledu šutnje na potvrдна pisma i u pogledu djelovanja klauzule o nadležnosti prema trećim osobama. Tako se smatra da šutnja u odnosu prema pismu potvrde u kojem se prvi puta navode opći uvjeti s klauzulom o nadležnosti predstavlja pristanak strane na takve uvjete, odnosno klauzulu o nadležnosti, ako postoji odgovarajući međunarodni trgovački običaj. No, za razliku od ostalih odredbi o obliku, kod kojih suglasnost volja mora pozitivno postojati, kod trgovačkog običaja suglasnost volja strana se pretpostavlja.

4.3.5. Elektronički oblik

Četvrti dopušteni oblik sklapanja sporazuma o nadležnosti je elektronički oblik. Odredba o tom obliku dodana je prije svega u Uredbu Bruxelles I, a zatim preuzeta i u Uredbu Bruxelles I (preinačena), a sve s ciljem praćenja razvoja elektroničke komunikacije.

Elektronički oblik smatra se izjednačenim s pisanim oblikom ako omogućuje trajni zapis.

I kod elektroničkog oblika, za uključivanje klauzule o nadležnosti ipak se moraju poštovati uobičajeni zahtjevi. Tako ako je klauzula o nadležnosti sadržana u općim uvjetima, ona će biti uključena u ugovor samo ako se jasno poziva na opće uvjete koji su sadržani, primjerice, u e-pošti.

Također se zahtijeva i određena autorizacija (obično potpis s tiskanim imenom). No, ovakav zahtjev za elektroničkim oblikom nije zadovoljen u primjerice slučajevima poruka na web stranicama koje se ne mogu preuzeti, već ostaju u sferi ponuditelja koje on zatim može slobodno mijenjati. Ovakve poruke na ekranu nisu ekvivalent pisanom obliku.

5. UČINCI SPORAZUMA O NADLEŽNOSTI

Valjani sporazum o nadležnosti proizvest će određene učinke. Ti učinci se mogu podijeliti u nekoliko skupina: učinci u odnosu prema izabranom sudu, učinci u odnosu prema drugim sudovima te učinci između ugovornih strana i trećih osoba. Svaka od ovih skupina i pripadajući učinci razmotrit će se u nastavku ovog rada.

5.1. Učinci u odnosu prema prorogiranom sudu

5.1.1. Obveza prihvaćanja nadležnosti

Učinak koji će valjani sporazum o izboru isključivo nadležnog suda najprije proizvesti je obveza izabranog suda da se proglasi nadležnim za odlučivanje u sporu na koji se takav sporazum odnosi. To znači da sud ne može odbiti svoju nadležnost pozivajući se na institut *forum non conveniens*, odnosno na to da bi neki drugi sud bio prikladniji za rješavanje spora.

Ugovorne strane se u svojem sporazumu mogu također dogovoriti i o izboru mjesno nadležnog međunarodnog suda. Ako to ne učine, tada će se mjesna nadležnost suda određivati na temelju procesnih pravila države izabranog suda. Pri tome je važno naglasiti kako sporazumijevanje strana o mjesnoj nadležnosti određenog suda ima prednost u primjeni u odnosu na unutarnja procesna pravila države izabranog suda, čak i u situaciji kada izabrani sud ne bi bio nadležan prema procesnim pravilima te države.

5.1.2. Presumpcija isključive nadležnosti

Ugovorne strane u svojem sporazumu mogu odrediti žele li zasnovati isključivu nadležnost izabranog suda ili im to nije namjera.

U situaciji kada strane nisu izričito navele da uz sud čiju su nadležnost ugovorili mogu biti nadležni i drugi sudovi (na temelju zakona), presumirat će se da su ugovorile isključivu nadležnost izabranog suda. Ovakvo uređenje sadržano je i u čl. 25. Uredbe Bruxelles I (preinačena).⁸⁸

No, ova presumpcija je oboriva, odnosno dopušteno je dokazivati da strane nisu imale namjeru zasnovati isključivu nadležnost. Upravo zbog navedene presumpcije, korisno je da strane već u samom sporazumu izričito odrede imaju li namjeru zasnovati isključivu ili neisključivu nadležnost izabranog suda.

5.1.3. Prigovor tuženika na sudsku nadležnost kao pretpostavka za preispitivanje nadležnosti na temelju sporazuma stranaka

Na svoju isključivu nadležnost na temelju stranačkog sporazuma sud pazi *ex offio*, odnosno po službenoj dužnosti.

No, uzevši u obzir institut prešutne prorogacije, u slučaju sudjelovanja tuženika u postupku sud će zapravo ispitivati svoju nadležnost samo na temelju prigovora tuženika.⁸⁹ Dakle, sud nije dužan na temelju službene dužnosti ispitati postoji li sporazum o nadležnosti.⁹⁰

Samo ako bi tuženik osporavao valjanost sporazuma o nadležnosti, sud će preispitivati svoju nadležnost.

S druge strane, ako tuženik ne prigovori nadležnosti suda, sud više neće preispitivati svoju nadležnost, već će on biti nadležan s obzirom na činjenicu da se tuženik upustio u raspravljanje o glavnoj stvari bez podnošenja prigovora na sudsku nadležnost.

No, Uredba Bruxelles I (preinačena) unosi jednu novinu. Ta novina je st. 2. čl. 26. Prema tom stavku u stvarima koje se

⁸⁸ Uredba Bruxelles I (preinačena), čl. 25.:

„Ta nadležnost je isključiva osim ako su se stranke drukčije sporazumjele.“

⁸⁹ Zgrabljić Rotar, D., *Sporazum o izboru nadležnoga suda u pravnim situacijama s međunarodnim obilježjem*, str. 301.

⁹⁰ Rauscher, T., *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionrecht EuZPR/EuIPR: Kommentar*, bilj. 3., str. 701.

odnose na osiguranje, potrošačke ugovore te pojedinačne ugovore o radu dužan, prije utvrđivanja svoje nadležnosti na temelju prešutne prorogacije, sud je dužan upozoriti tuženika na svoje pravo da osporava nadležnost suda te o posljedicama upuštanja, odnosno neupuštanja u postupak.

Isto tako, sud će na postojanje sporazuma o izboru međunarodno nadležnog suda paziti samo ako se strane na takav sporazum pozovu.

5.1.4. Opseg sporazuma o nadležnosti

Sporazum o izboru međunarodno nadležnog suda može se sklopiti za sporove „*koji su nastali ili mogu nastati u vezi određenog pravnog odnosa*“.

Ono što je važno je da je riječ o pravnim situacijama koje su određene, neovisno o tome jesu li nastale prije ili poslije sklapanja sporazuma. O ovome je više riječi bio u dijelu u kojem se govorilo o materijalnim pretpostavkama za valjanost sporazuma o nadležnosti (vidi 4.2.).

Dakle, ugovorne strane su slobodne same utvrditi opseg sporazuma, ovisno o svojoj volji i namjeri, no ipak uz poštovanje zahtjeva određenosti pravnog odnosa. Smisao ovakvog ograničenja je prije svega u sprječavanju situacija u kojima bi strana mogla biti iznenađena utvrđivanjem nadležnosti u pogledu sporova koji nisu u vezi s onim odnosom oko kojega je sklopljen sporazum.

Ako nije što drukčije ugovoreno, smatra se da sporazum o nadležnosti pokriva sve sporove koji proizlaze iz ugovornog odnosa između strana u vezi s kojim je sklopljen sporazum.⁹¹ Time su uključeni i zahtjevi za izvršenje ugovora, naknadu štete, raskid, smanjenje cijene, kao i neke druge pravne lijekove u slučaju neizvršenja ugovora.

Što se tiče izvanugovornih potraživanja, smatra se da opseg sporazuma o nadležnosti obuhvaća također i deliktne zahtjeve za naknadu štete, ali i druge izvanugovorne zahtjeve koji su povezani s ugovornim odnosom (primjerice neopravdano bogaćenje).

Jedna od situacija koja također može biti sporna je pitanje protutužbe, odnosno pitanje pokriva li sporazum o nadležnosti ujedno i protutužbu, tako da se ona može podnijeti samo prorogiranom sudu. Smatra se da, ako ugovorne strane nisu

⁹¹ Magnus, U., Mankowski, P., *European Commentaries on Private International Law ECPII, Brussels Ibis Regulation*, bilj. 150., str. 660.

drukčije ugovorile, opseg sporazuma o nadležnosti pokriva i protutužbu. Posljedica ovog je ta da se protutužba može podnijeti samo pred izabranim sudom.

Dalje, može biti sporno i to jesu li zahtjevi za privremenim mjerama obuhvaćeni opsegom sporazuma o nadležnosti. Ovdje ne postoji jedinstveno rješenje za prorogativni i derogativni učinak sporazuma. Tako se smatra da je u pogledu prorogativnog učinka nadležnost za odlučivanje o privremenim mjerama prenesena na prorogirani sud, no njegova nadležnost neće biti isključiva. S druge strane, ovo ne vrijedi u odnosu prema derogativnom učinku sporazuma jer se smatra da sporazum o nadležnosti ne bi trebao imati učinak odstupanja od nadležnosti koju bi sudovi imali na temelju nacionalnog prava.⁹²

5.2. Učinci u odnosu prema drugim sudovima

5.2.1. Otklanjanje vlastite nadležnosti u slučaju postojanja valjanog sporazuma o nadležnosti

Otklanjanje vlastite nadležnosti je učinak koji predstavlja drugu stranu učinka obveznog prihvaćanja nadležnosti izabranog suda. Naime, u situacijama u kojima postoji izbor suda, prorogirani sud EU-a mora prihvatiti nadležnost. S druge strane, ako postoji i derogacija nadležnosti, svi ostali sudovi država članica EU-a dužni su oglasiti se nenadležnima.

Otklanjanje vlastite nadležnosti kao jedan od učinaka sporazuma o nadležnosti uređen je u čl. 28. Uredbe Bruxelles I (preinačena):

„Ako je tuženik koji ima domicil u državi članici tužen pred sudom druge države članice, te se nije upustio u postupak, sud se po službenoj dužnosti proglašava nenadležnim, osim ako njegova nadležnost ne proizlazi iz odredaba ove Uredbe.“

Iz ovog može se zaključiti kako se, u situaciji u kojoj postoji valjani sporazum o nadležnosti nekog drugog suda, svaki drugi sud (osim onog koji je određen sporazumom) mora proglasiti nenadležnim. No, postoje određene iznimke kada se sudovi ne moraju proglasiti nenadležnim.

Te iznimke propisane su u čl. 6. Haške konvencije o izboru suda, a one su:

⁹² *Idem*, bilj. 152., str. 660.

1. ništetnost sporazuma prema pravu države izabranog suda;
2. poslovna nesposobnost bilo koje od ugovornih strana da sklopi sporazum (prema pravu države suda);
3. u slučajevima kada bi priznavanje valjanosti sporazuma za posljedicu imala očitu nepravdu ili bi bila u suprotnosti s javnim poretkom države suda;
4. postojanje izvanrednih razloga, koji su izvan kontrole strana, a zbog kojih se ne može razumno očekivati da će sporazum biti ispunjen;
5. ako je izabrani sud odlučio ne provesti postupak u tom predmetu.⁹³

U svim ostalim situacijama, osim u prethodno navedenim, obveza otklanjanja vlastite nadležnosti je apsolutna.

5.2.2. Litispendencija

Litispendencija (lat. lis pendens) je institut koji označava da je parnica o nekom predmetu u tijeku pred sudom.

Općeprihvaćeno pravilo glasi da se, u takvom slučaju, o istom zahtjevu između istih stranaka ne može pokrenuti nova parnica. Svrha ovog pravila je spriječiti donošenje različitih presuda u istoj stvari.

U Uredbi Bruxelles I (preinačena) izmijenjena je odredba o litispenciji koja je bila sadržana u Bruxelleskoj konvenciji i Uredbi Bruxelles I.

Naime, Bruxelleska konvencija iz 1968. uređivala je ovo pitanje tako da „kada su pred sudovima različitih država ugovornica pokrenuti postupci koji uključuju istu osnovu za pokretanje postupka i između istih stranaka, svaki sud osim suda koji je prvi pokrenuo postupak po službenoj dužnosti proglašava se nenadležnim u korist tog suda”.⁹⁴ Iz ovog se može zaključiti kako onaj sud pred kojim je postupak najprije bio pokrenut ima prednost u usporedbi sa svim drugim sudovima, neovisno o tome je li to ujedno i sud koji je određen sporazumom o nadležnosti. Ovakvo rješenje preuzeto je i u Uredbu Bruxelles I.⁹⁵

Izmjena odredbe o litispenciji u Uredbi Bruxelles I (preinačena) prije svega rezultat je odluke koju je Sud, na

⁹³ Konvencija o sporazumima o izboru suda, čl. 6.

⁹⁴ Bruxelleska konvencija, čl. 21., st. 1.

⁹⁵ Uredba Bruxelles I, čl. 27., st. 1.:

„Ako se pred sudovima različitih država članica vode postupci o istom predmetu u kojima sudjeluju iste stranke, svi sudovi osim onog pred kojim je prvo započet postupak zastaju sa postupcima, po službenoj dužnosti, sve dok se ne utvrdi nadležnost suda koji je prvi započeo postupak.“

temelju čl. 21. Bruxelleske konvencije donio u predmetu *Erich Gasser GmbH protiv MISAT Srl*.⁹⁶

U tom predmetu došlo je do nepridržavanja sporazuma o nadležnosti koji su sklopile dva trgovačka društva, Erich Gasser GmbH (sa sjedištem u Austriji) i MISAT Srl (sa sjedištem u Italiji). Naime, njihovim sporazumom o nadležnosti ugovorena je nadležnost austrijskog suda za sporove koji bi proizašli iz njihovog ugovora o kupoprodaji dječje robe. No, nakon nastanka spora, MISAT Srl nije pokrenuo postupak pred austrijskim, već pred talijanskim sudom, unatoč postojanju sporazuma o nadležnosti. Nakon nekoliko mjeseci, Erich Gasser GmbH je pokrenuo postupak pred austrijskim sudom pozivajući se na sporazum i na čl. 17. Bruxelleske konvencije (koja je tada bila na snazi). Austrijski sud je nakon ovog uputio zahtjev Sudu EU-a s pitanjem treba li prednost dati sporazumu stranaka ili čl. 21. Konvencije, prema kojem bi nadležnost trebao imati sud koji je prvi pokrenuo postupak (u ovom slučaju bi to bio talijanski sud). Sud EU-a se priklonio doslovnom i strogom tumačenju čl. 21. Konvencije, čime je negirao prednost stranačke autonomije.

Ova odluka u konačnici dovela je do mogućnosti primjene tzv. „talijanskih torpeda“. Uz torpedo se spominje pridjev „talijanski“ upravo zbog notorne sporosti talijanskih sudova.⁹⁷ Riječ je o pravnoj taktici koja se sastojala od pokretanja postupka pred talijanskim sudom koji na temelju sporazuma stranaka nije nadležan za spor, a sve u cilju kako bi se odgodili ili spriječili postupci pred drugim sudovima u EU-u. Naime, talijanski sudovi su postupke vodili dugotrajno, zbog čega je strankama bilo otežano ili onemogućeno ostvarivanje njihovog prava i rješavanje spora pred sudom koji su izabrale u sporazumu o nadležnosti.

Ovakva praksa, na temelju navedenih odredbi o litispendenciji Bruxelleske konvencije, odnosno Uredbe Bruxelles I, za posljedicu je imala izigravanje sporazuma o nadležnosti, a dalje i povećanje troškova, pravne nesigurnosti, neizvjesnosti, slabljenje povjerenja stranaka u sporazum o izboru suda itd.

Uz predmet *Gasser*, još su dva predmeta koja se mogu okarakterizirati kao napad na prorogacijske sporazume, iako se niti u jednome od njih nije radilo o zasnivanju nadležnosti na temelju sporazuma o nadležnosti. Naime, u tim predmetima uskraćene su mogućnosti upotrebe instituta „anti-suit injunction“ i doktrine *forum non conveniens*, kao neke od načina

⁹⁶ Presuda Suda od 09. prosinca 2003., *Erich Gasser GmbH v MISAT Srl*, C-116/02, ECLI:EU:C:2003:657.

⁹⁷ Bisello, G., Cognetti, C., Lo Gerfo, F., *Deactivating the Italian Torpedo*, 2015., str. 11.

borbe protiv „talijanskih torpeda“. To su predmeti *Turner i Owus*.

U predmetu *Gregory Paul Turner protiv Felix Fareed Ismail Grovit*⁹⁸ Sud je spriječio mogućnost upotrebe instituta „*anti-suit injunction*“, rekavši da je on nespojiv s Uredbom Bruxelles I jer predstavlja miješanje u nadležnost sudova druge države članice i protivi se međusobnom povjerenju. Time su se spriječili pokušaji da izabrani sud zabrani strankama pokretanje postupka u toj pravnoj stvari pred sudom druge države članice.

U predmetu *Andrew Owusu protiv N.B. Jackson*⁹⁹ Sud je odlučio kako je i doktrina *forum non conveniens* nespojiva s Uredbom Bruxelles I. Na ovaj način je sudu koji nije izabran na temelju sporazuma o nadležnosti uskraćena mogućnost da se proglasi nenadležnim za rješavanje spora.

Ovom problemu maliciozne prakse pokušalo se doskočiti izmjenom odredbe o litipendenciji u Uredbi Bruxelles I (preinačena), koja je sadržana u čl. 29. st. 1. i st. 3. koji glasi:

„Ne dovodeći u pitanje članak 31. stavak 2., ako su pred sudovima različitih država članica pokrenuti postupci u pogledu istog predmeta spora između istih stranaka, svaki sud, osim onog koji je prvi pokrenuo postupak, po službenoj dužnosti zastaje s postupkom sve dok se ne utvrdi nadležnost suda koji je prvi pokrenuo postupak. Ako se utvrdi nadležnost suda koji je prvi pokrenuo postupak, svaki sud osim tog suda se proglašava nenadležnim u korist tog suda.“

Iz ovog članka vidljivo je da se uvažava prije zasnovana parnica pred stranim sudom.¹⁰⁰

No, izmijenjen je, nadopunjen, i čl. 29. Uredbe Bruxelles I¹⁰¹, koji kao čl. 31. st. 2 i st. 3. Uredbe Bruxelles I (preinačena) sada glasi:

„Ne dovodeći u pitanje članak 26.¹⁰², ako postupak pokrene sud države članice kojem je sporazumom

⁹⁸ Presuda Suda od 27. travnja 2004., *Gregory Paul Turner v Felix Fareed Ismail Grovit*, C-159/02, ECLI:EU:C:2004:228.

⁹⁹ Presuda Suda od 1. ožujka 2005., *Andrew Owusu v N.B. Jackson*, C-281/02, ECLI:EU:C:2005:120.

¹⁰⁰ Šago, D., Mišić Radanović, N., *Prorogacija nadležnosti u hrvatskom pravu i pravu Europske unije*, str. 1066.

¹⁰¹ Uredba Bruxelles I, čl. 29.:

„Ako postupci pripadaju u isključive nadležnosti nekoliko sudova, svaki sud osim suda pred kojim je pokrenut prvi postupak izjavljuje da nije nadležan za rješavanje, u korist prvog suda.“

¹⁰² Čl. 26. Uredbe Bruxelles I (preinačena) uređuje prešutnu prorogaciju.

dodijeljena isključiva nadležnost, svaki sud druge države članice prekida postupak do trenutka kada se sud koji je pokrenuo postupak na temelju sporazuma proglasi nenadležnim. Ako sud koji je određen u sporazumu utvrdi nadležnost u skladu sa sporazumom, svaki sud druge države članice proglašava se nenadležnim u korist tog suda."

Ovime je uvedena iznimka od općeg pravila o litispendenciji, kojom se prednost daje sudu koji je izabran sporazumom u odnosu prema drugim sudovima koji su postupak pokrenuli u suprotnosti sa sporazumom. No, ova iznimka odnosi se samo na sporazume o isključivoj nadležnosti, dok će se u odnosu prema svim drugim sporazumima i dalje primjenjivati opće pravilo o litispendenciji.

U Recitalu 22. Uredbe Bruxelles I (preinačena) navedeno je kako je ova iznimka predviđena s ciljem povećanja učinkovitosti isključivih sporazuma o izboru suda i kako bi se izbjegla zlouporaba taktike parničenja. U Recitalu je također pojašnjeno kako navedena iznimka ne obuhvaća situacije u kojima su ugovorne strane sklopile proturječne sporazume o isključivom izboru suda ili kada je prvi postupak pokrenut pred ugovorenim sudom.

Opće pravilo o litispendenciji primjenjivat će se i u situacijama u kojima je jedna strana slabija (sporovi oko osiguranja, potrošačkih ugovora i pojedinačnih ugovora o radu, ako je slabija strana tužitelj, a sporazum nije valjan prema pravilima Uredbe koja se odnose na te sporove.

5.2.3. Priznavanje i ovrha stranih sudskih odluka donesenih u sporovima u kojima postoji valjani sporazum o izboru nadležnog suda

Ako je sud, koji je u nekom predmetu bio nadležan na temelju valjanog sporazuma o nadležnosti, donio odluku, ta odluka priznaje se u drugim državama članicama bez zahtijevanja posebnog postupka¹⁰³ i izvršna je u svim državama članicama EU-a.¹⁰⁴, a nadležnost suda koji je takvu odluku donio ne može se preispitivati, osim u pogledu je li taj sud povrijedio odredbe o zaštitnoj i isključivoj nadležnosti.¹⁰⁵

¹⁰³ Uredba Bruxelles I (preinačena), čl. 36., st. 1.:

„Sudska odluka donesena u državi članici priznaje se u drugim državama članicama bez zahtijevanja posebnog postupka u tu svrhu.“

¹⁰⁴ Uredba Bruxelles I (preinačena), čl. 39.:

„Sudska odluka donesena u državi članici koja je izvršna u toj državi članici, izvršna je u drugim državama članicama bez zahtijevanja potvrde o izvršnosti.“

¹⁰⁵ Uredba Bruxelles I (preinačena), čl. 45., st. 1. (e) i st. 3.:

„1. Priznavanje sudske odluke odbija se na zahtjev zainteresirane stranke:

Iz ovog slijedi kako činjenica da je odluku donio sud koji možda nije trebao biti nadležan u nekom predmetu (jer je primjerice postojao valjani sporazum o nadležnosti nekog drugog suda), neće biti prepreka za priznavanje i izvršenje takve odluke.

Isto tako, priznavanje sudske odluke neće se moći odbiti niti u slučaju ako bi takvo priznavanje bilo očito protivno javnom poretku države članice u kojoj se priznavanje traži. Naime, iako Uredba propisuje suprotnost javnom poretku kao jedan od razloga zbog kojih se može odbiti priznavanje i izvršenje strane sudske odluke, pozivanje na takav razlog je isključeno kod primjene na pravila u vezi nadležnosti.¹⁰⁶

5.3. Učinci u odnosu prema ugovornim stranama i trećim osobama

5.3.1. Naknada štete kao posljedica povrede sporazuma o nadležnosti

Postoje suprotna stajališta o tome može li povreda sporazuma o nadležnosti dovesti do naknade štete kao materijalnopravne sankcije.

Prema prvom stajalištu, koje sporazum o nadležnosti promatra kroz ugovorni aspekt, smatra se da bi povreda sporazuma mogla dovesti do naknade štete. No, prema drugom stajalištu, prema kojem sporazum o nadležnosti ima isključivo procesni karakter, smatra se da povreda sporazuma ipak ne može rezultirati naknadom štete.

Prije su se za povredu sporazuma o isključivoj nadležnosti određivale samo procesne sankcije, no, u novije vrijeme postoje tendencije, prije svega u državama *common law* sustava, za određivanjem naknade štete kao materijalnopravne sankcije.

...

(e) ako je presuda suprotna s:

- i. odjeljcima 3., 4. i 5. poglavlja II., ako je tuženik ugovaratelj osiguranja, osiguranik, korisnik ugovora o osiguranju, pštećena stranka, potrošač ili zaposlenik; ili
- ii. odjeljkom 6. poglavlja II.

...

3. Ne dovodeći u pitanje točku (e) stavka 1., nadležnost suda porijekla ne može se preispitivati. Ispitivanje javnog poretka iz točke (a) stavka 1. ne može se primjenjivati na pravila u vezi nadležnosti.“

¹⁰⁶ *Idem*, čl. 45., st. 1. (a) i st. 3.:

„1. Priznavanje sudske odluke odbija se na zahtjev zainteresirane stranke:

(a) ako je takvo priznanje očigledno suprotno javnom poretku (*ordre public*) u zamoljenoj državi članici.

...

3. Ne dovodeći u pitanje točku (e) stavka 1., nadležnost suda porijekla ne može se preispitivati. Ispitivanje javnog poretka iz točke (a) stavka 1. ne može se primjenjivati na pravila u vezi nadležnosti.“

Ipak, u državama *civil law* (kontinentalnopravni sustavi) sustavima još uvijek nema razvijene sudske prakse o naknadi štete kao mogućoj sankciji. Također, niti Uredba Bruxelles I (preinačena) ne sadržava nikakvu odredbu koja bi razriješila ovo pitanje.

Mogućnost naknade štete kao sankcija za povredu sporazuma o isključivoj nadležnosti polazi od pravne prirode tih sporazuma. Smatra se da teorija o mješovitoj prirodi sporazuma o nadležnosti pruža najbolju osnovu za sankcioniranje povrede tih sporazuma. Iako nema razvijene sudske prakse o ovome problemu, ipak se razvoj kreće u smjeru sve veće afirmacije naknade štete kao moguće sankcije za kršenje sporazuma o nadležnosti.

No, čak i kada bi se prihvatilo stajalište o naknadi štete, pitanje je mogu li prepreka tomu biti pravomoćna presuda nenadležnog tijela o troškovima i načelo međunarodne učtivosti. Na međunarodnoj učtivosti, odnosno povjerenju, i jednakosti svih odluka sudova država članica EU-a, temelji se međunarodno europsko procesno pravo. To bi, u usporedbi s briselskim režimom, podrazumijevalo priznanje i izvršenje sudske odluke koju je donio sud države članice. Ovdje je važno napomenuti kako sama Uredba Bruxelles I (preinačena) izričito izjednačava odluku o troškovima sa svakom drugom sudskom odlukom.¹⁰⁷

Sporno je može li odluka nenadležnog suda o troškovima postupka predstavljati *res judicata* između strana. Prema jednom stajalištu, smatra se da može, te da je ta pravomoćna odluka prepreka dodjeli naknade štete za povredu ugovora o nadležnosti, jer bi u tom slučaju sud ponovno odlučivao o već presuđenoj stvari. No, sporno je radi li se u tom slučaju o istom tužbenom zahtjevu, s obzirom na to da se tužbeni zahtjev zbog kršenja sporazuma o nadležnosti temelji na materijalnopravnoj osnovi, dok je odluka o troškovima procesnog karaktera.¹⁰⁸

Kao drugi razlog koji može dovesti u pitanje primjenu instituta naknade štete u slučaju kršenja sporazuma o nadležnosti je povreda međunarodne učtivosti. No, i u ovom slučaju također se smatra kako pitanje međunarodne učtivosti u pravilu ne može biti prepreka za naknadu štete. Naime, sud uz poštovanje javnog poretka druge države, mora poštovati i volju strana sadržanu u njihovom sporazumu.

¹⁰⁷ Uredba Bruxelles I (preinačena), čl. 2.:

„sudska odluka“ znači svaka odluka koju je donio sud države članice, bez obzira kako se naziva, uključujući nalog, naredbu, odluku ili nalog o izvršenju, kao i odluku o utvrđivanju troškova, koju izdaje sudski službenik.“

¹⁰⁸ Zgrabljic Rotar, D., Vidović, I., *Naknada štete za povredu ugovora o nadležnosti u sporovima s međunarodnim obilježjem*, str. 18.

O ovom spornom pitanju mogućnosti dodjeljivanja naknade štete, stav je zauzeo i Sud EU-a u predmetu *Apple protiv eBizcuss*.¹⁰⁹ Tako je Sud EU-a naveo da „primjena klauzule o prenošenju nadležnosti na tužbu za naknadu štete koju je distributer podnio protiv svog dobavljača ne ovisi o tome je li nacionalno ili europsko tijelo prethodno utvrdilo povredu prava tržišnog natjecanja“.

Iz ovog može se zaključiti kako će u novije vrijeme i sudska praksa vjerojatno biti naklonjenija dodjeljivanju naknade štete kao materijalnopravne posljedice kršenja sporazuma o nadležnosti.

5.3.2. Učinci sporazuma o nadležnosti u odnosu prema trećim osobama

Pravilo je da ugovor stvara prava i obveze samo između ugovornih strana. No, u nekim situacijama i sporazum o nadležnosti, kao ugovor, može imati učinak prema trećim osobama.

Tako će primjerice biti kod klauzula o nadležnosti u teretnicama, u ugovorima o osiguranju u korist treće strane, u statutima trgovačkih društava itd.¹¹⁰ Također će valjano sklopljeni sporazum o nadležnosti proizvoditi učinke i prema pravnim sljednicima, pod uvjetom da je takav prijenos bio valjan u skladu s nacionalnim pravom te da je opunomoćenik ili preuzimatelj znao ili morao znati za takav sporazum o nadležnosti. U situacijama u kojima postoji razvijena međunarodna trgovačka praksa, znanje opunomoćenika ili preuzimatelja se presumira.

No, sporazum o nadležnosti koji su sklopili vjerovnik i dužnik ne proteže se na prateće jamstvo, jer puka povezanost između ugovora nije dovoljna za prenošenje sporazuma o nadležnosti s jednog ugovora na drugi. Isto tako se, kod izravnih potraživanja u ugovornim lancima (kakvo je poznato u francuskom pravu), sporazumi o nadležnosti primjenjuju samo ako su uključene strane na njih pristale ili su njima vezane prema nacionalnom pravu.¹¹¹

¹⁰⁹ Presuda Suda od 24. listopada 2018., *Apple Sales International, Apple Inc., Apple retail France EURL v MJA, u svojstvu stečajnog upravitelja društva eBizcuss.com*, C-595/17, ECLI:EU:C:2018:854

¹¹⁰ Magnus, U., Mankowski, P., *European Commentaries on Private International Law ECPII, Brussels Ibis Regulation*, bilj. 160., str. 663.

¹¹¹ Rauscher, T., *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht EuZPR/EuIPR: Kommentar*, bilj. 232., str. 803.

Dakle, iz svega navedenog, može se zaključiti kako i sporazum o nadležnosti može imati učinke prema trećim osobama, odnosno da ne djeluje isključivo između ugovornih strana.

IV. PREŠUTNA PROROGACIJA – PREŠUTNI SPORAZUM O NADLEŽNOSTI

Uz izričitu prorogaciju, postoji i prešutna prorogacija.

O prešutnoj prorogaciji nadležnosti riječ je kada se iz ponašanja ugovornih strana, koje nisu sporazumom ugovorile nadležnost suda, može zaključiti da pristaju na izmjenu nadležnosti.¹¹² Do zasnivanja nadležnosti na ovakav način dolazi propuštanjem tuženika da prigovori nenadležnosti suda, čime *de facto* dolazi do prorogacije mjesne nadležnosti. No, ne mora nužno samo propuštanje tuženika dovesti do ovakve posljedice, već do toga može dovesti i propuštanje suda da se oglasi nenadležnim. Do propuštanja od strane suda može doći s obzirom na to da sud *ex officio* pazi na svoju mjesnu nenadležnost samo ako postoji isključiva mjesna nadležnost nekog drugog suda. Kao i kod izričite prorogacije, i prešutnu prorogaciju poznaju i hrvatsko i europsko pravo.

1. Prešutna prorogacija u hrvatskom pravu

Prešutna prorogacija u hrvatskom pravu uređena je ZMPP-om, ali na isti način kao i izričita prorogacija. Tako ZMPP u čl. 46. st. 3. samo upućuje na primjenu odgovarajućih odredbi Uredbe Bruxelles I (preinačena), te ne sadržava nikakvu drugu odredbu koja bi uređivala navedeni institut.

2. Prešutna prorogacija u europskom pravu

Prešutna prorogacija (*prorogatio tacita*) je uređena u čl. 26. Uredbe Bruxelles I. (preinačena). St. 1. ovog članka glasi:

„Osim nadležnosti koja proizlazi iz drugih odredaba ove Uredbe, nadležan je sud države članice pred kojim se tuženik upušta u postupak. Ovo se pravilo ne primjenjuje ako se tuženik upustio u postupak kako bi osporavao nadležnost ili ako je drugi sud isključivo nadležan temeljem članka 24.“

¹¹² Šago, D., Mišić Radanović, N., *Prorogacija nadležnosti u hrvatskom pravu i pravu Europske unije*, str. 1059.

U skladu s čl. 26. do prešutne prorogacije može doći uz ispunjenje tri pretpostavke: a) početna tužba tužitelja pred sudom države članice; b) tuženikovo odazivanje, pod uvjetom da mu namjera nije osporavanje međunarodne nadležnosti; c) poštovanje određenih ograničenja.

2.1. Početna tužba tužitelja pred sudom države članice

Iako ova pretpostavka nije izričito navedena, čl. 26. na nju prešutno upućuje. Naime, tuženik se može pojaviti pred sudom samo ako je prije toga tužitelj podnio tužbu. Isto tako, sud kojem je tužba podnesena mora je prihvatiti kako bi se mogle ostvariti ostale pretpostavke za prešutnu prorogaciju.

2.2 Odaziv tuženika

Za razliku od prve pretpostavke, ova pretpostavka je izričito regulirana u čl. 26. Uredbe.

Odaziv tuženika upućuje na njegovu volju da konkretni sud bude nadležan u njegovom sporu s tužiteljem. No, ono što je važno istaknuti je to da se tuženik ne smije pojaviti pred sudom samo s ciljem osporavanja sudske nadležnosti. To znači da su isključene sve radnje koje prethode stvarnoj obrani i nisu izravno usmjerene na odbacivanje tužbe.¹¹³ U tim slučajevima ne može doći do prešutne prorogacije.

Dalje, tuženik ima određeni rok u kojemu može osporavati nadležnost, nakon čijeg će se isteka smatrati da je tuženik pristao na nadležnost suda. Tako je Sud u predmetu *Cartier* utvrdio da tuženik može osporavati nadležnost „prije ili do trenutka zauzimanja stajališta, što se prema nacionalnom postupovnom pravu smatra prvom obranom”.¹¹⁴

Osim osporavanja nadležnosti, tuženik podredno može podnijeti ili obranu o sadržaju tužbe ili supsidijarnu protutužbu.

Interes tuženika za supsidijarnim postavljanjem svojeg zahtjeva ogleda se u tome što će sud možda potvrditi svoju nadležnost. Ako tuženik svoju obranu ne bi postavio supsidijarno, može se zaključiti da postoji njegova namjera o tome kako je voljan iznijeti spor pred konkretni sud.¹¹⁵

¹¹³ Rauscher, T., *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionrecht EuZPR/EuIPR: Kommentar*, bilj. 4., str. 825.

¹¹⁴ Presuda Suda od 27. veljače 2014., *Cartier parfums – Lunettes SAS and Axa Corporate Solutions assurances SA v Ziegler France SA and Others*, C-1/13, ECLI:EU:C:2014:109.

¹¹⁵ Magnus, U., Mankowski, P., *European Commentaries on Private International Law ECPII*, Brussels Ibis Regulation, bilj. 14., str. 674.

Što se tiče podnošenja protutužbe, i ona dakle može dovesti do prešutne prorogacije.¹¹⁶ Ovo je potvrdio i sud u predmetu *Danvørn Production A/S v Schuhfabriken Otterbeck GmbH & Co.*¹¹⁷ U navedenom predmetu tuženik nije prigovorio nadležnosti suda kojem je tužitelj, unatoč sklopljenom ugovoru i prorogacijskoj klauzuli, podnio tužbu, već je i sam tom istom sudu podnio svoju protutužbu. Tako je posljedično taj sud postao nadležan za rješavanje njihovog spora, a ne onaj sud koji je bio naveden u njihovom ugovoru.

Osim propuštanja strane ili podnošenja protutužbe, i propuštanje suda da utvrdi svoju nenadležnost, može dovesti do prešutne prorogacije. U tom slučaju će sud, koji nije trebao biti nadležan za konkretni spor, ipak to postati.

2.3. Ograničenja prešutne prorogacije

Prvo ograničenje je to što do prešutne prorogacije može doći samo pred sudom države članice EU-a. Ako bi tužba bila podnesena sudu „treće zemlje“ (nečlanice EU-a), tada te situacije neće biti regulirane Uredbom Bruxelles I (preinačena), već nacionalnim pravilima „trećih zemalja“ o međunarodnom građanskom postupku.

Drugo ograničenje odnosi se na to da sud kojem je tužba podnesena ne smije biti sud koji bi prema odredbama Uredbe bio nadležan, već neki drugi sud. Time strane zapravo „proširuju“ međunarodnu nadležnost suda.

Treće ograničenje ogleda se u situacijama u kojima postoji isključiva nadležnost. U tim slučajevima ne može doći do prešutne prorogacije, odnosno tu ne postoji mogućnost uklanjanja isključive nadležnosti koja se uvijek mora poštivati.

Suprotno tome, do prešutne prorogacije može doći u slučajevima u kojim je jedna strana slabija (stvari povezane s osiguranjem, potrošački ugovori te pojedinačni ugovori o radu). Ono što je isto tako važno je da do prešutne prorogacije može doći samo ako je spor već nastao. Po tome se ona razlikuje od izričite prorogacije, odnosno sporazuma o nadležnosti, koji u pravilu prethodi samom sporu.

Sumirajući sve navedeno može se zaključiti kako do prešutne prorogacije dolazi u situaciji kada tuženik u određenom razdoblju ne iskoristi svoje pravo prigovoriti

¹¹⁶ Kunštek, E., Vuković, Đ., *Međunarodno građansko postupovno pravo*, str. 80.

¹¹⁷ Presuda Suda od 13. srpnja 1995., *Danvørn Production A/S v Schuhfabriken Otterbeck GmbH & Co.*, C-341/93, ECLI:EU:C:1995:239.

nadležnosti suda, nakon čega taj sud postaje nadležan za konkretni spor. Upravo zbog okolnosti da je tužitelj podnio tužbu nenadležnom sudu te da tuženik nije prigovorio nenadležnosti suda, izvodi se zaključak o konkludentnom pristanku na nadležnost tog suda.¹¹⁸ Tek će protivljenje strane izboru suda biti prepreka za priznavanje prihvaćanja prorogacije nadležnosti od strane svih stranaka u postupku.¹¹⁹

Novina čl. 26. je njegov st. 2.¹²⁰ Naime, taj stavak nije sadržavala Uredba Bruxelles I, te je on dodan tek u Uredbi Bruxelles I (preinačena). Prema tom stavku, sud je u stvarima koje su povezane s osiguranjem, potrošačima i radnicima (situacije u kojima je jedna strana slabija), dužan poučiti tuženika o njegovom pravu prigovaranja nadležnosti te posljedicama nepodnošenja prigovora. No, navedeni stavak ne određuje ništa o pravnim posljedicama za slučaj da sud propusti tuženika na taj način poučiti.¹²¹

U vezi s prešutnom prorogacijom sporno je i pitanje može li se tuženikovo nepodnošenje očitovanja na međunarodnu nadležnost suda smatrati njegovom prešutnom prorogacijom ili ne. O ovome je pitanju sud dao svoje mišljenje u predmetu *ZX protiv Ryanair DAC*. Tako se prema stajalištu Suda Europske unije, u predmetu *ZX protiv Ryanair DAC*, povodom zahtjeva za prethodnu odluku, smatra da takvo nepodnošenje očitovanja ne može za posljedicu imati prešutnu prorogaciju tuženika na nadležnost suda.¹²²

Učinci prešutne prorogacije razlikuju se od učinaka izričite prorogacije. Dok sporazum može imati određene učinke i u odnosu prema trećim osobama, prešutna prorogacija

¹¹⁸ Dika, M., Knežević, G., Stojanović, S., *Komentar zakona o međunarodnom privatnom i procesnom pravu*, str. 183.

¹¹⁹ To je sud EU potvrdio u presudi Suda (šesto vijeće) od 19. travnja 2018., *Alessandro Saponaro and Kalliopi-Chloi Xylina*, C-565/16, ECLI:EU:C:2018:265.

¹²⁰ Uredba Bruxelles I (preinačena), čl. 26 st. 2.:

„U stvarima iz odjeljaka 3., 4. i 5. u kojima je tuženik imatelj ugovaratelj osiguranja, osiguranik, korisnik ugovora o osiguranju, oštećena stranka, potrošač ili zaposlenik, sud, prije utvrđivanja nadležnosti prema stavku 1., osigurava da je tuženik obaviješten o svom pravu osporavanja nadležnosti suda i o posljedicama upuštanja ili neupuštanja u postupak.“

¹²¹ Babić, D., Čulinović-Herc, E., Čapeta, T., Eichel, F., Garašić, J., Goranić, I., Grković, N., Hau, W., Kengyel, M., Kunštek, E., Lazić, V., Martiny, D., Meller-Hannich, C., Rijavec, V., Stürner, M., Župan, M., *Europsko građansko procesno pravo – izabrane teme*, str. 69.

¹²² Presuda Suda od 11. travnja 2019., *ZX protiv Ryanair DAC*, C-464/18, ECLI:EU:C:2019:311, t. 39. i 40.:

„U predmetnom slučaju, iz objašnjenja suda koji je uputio zahtjev proizlazi da tuženik u glavnom postupku nije podnio pisana očitovanja nakon poziva tajnika tog suda na podnošenje očitovanja o eventualnoj međunarodnoj nadležnosti navedenog suda za odlučivanje o tužbenom zahtjevu u glavnom postupku. Budući da nepodnošenje očitovanja ne može činiti upuštanje u postupak na temelju članka 26. Uredbe br. 1215/2012 te se stoga ne može smatrati prešutnim pristankom tuženika na nadležnost suda pred kojim je pokrenut postupak, u okolnostima poput onih u glavnom postupku ne može se primjenjivati takva odredba o prešutoj prorogaciji nadležnosti.“

proizvodi učinke samo za strane koje su se podvrgnule nadležnosti suda.

V. ZAKLJUČAK

Autonomija ugovornih strana danas je temeljno načelo međunarodnog privatnog prava. Tako ugovorne strane mogu same izabrati ne samo mjerodavno pravo čiju primjenu žele ugovoriti, već i sud koji žele da bude nadležan za rješavanje njihovog spora. One će tu svoju volju oblikovati u sporazumu o izboru nadležnog suda.

Jedan od najvažnijih pravnih akata koji uređuje sporazum o nadležnosti je Uredba Bruxelles I (preinačena) koja je trenutno na snazi. Uz navedenu Uredbu, koja se primjenjuje na razini europskog prava, važna je i Haška konvencija o sporazumima o izboru suda, koja se primjenjuje na međunarodnoj razini. Također, sporazum o nadležnosti uređen je i u nacionalnim pravima. U Republici Hrvatskoj to je uređeno Zakonom o međunarodnom privatnom pravu, koji samo upućuje na odgovarajuću primjenu odredbi Uredbe Bruxelles I (preinačena).

Ugovorne strane svojim sporazumom o nadležnosti prorogiraju nadležnost suda ili sudova, no uz to one mogu i derogirati nadležnost sudova koji bi mogli biti nadležni za rješavanje njihovog spora na temelju drugih osnova. Pri tome se moraju ispuniti određene pretpostavke kako bi se sporazum o nadležnosti smatrao valjanim. To su formalne i materijalne pretpostavke.

Formalne pretpostavke odnose se na oblik u kojem sporazum mora biti sačinjen. Tako će u pravilu to biti pisani oblik, no Uredba Bruxelles I (preinačena) dopušta i neke druge oblike: usmeni dogovor uz naknadnu pisanu potvrdu, oblik koji je ustaljen u praksi između stranaka, oblik koji je u skladu s međunarodnim trgovačkim običajima te elektronički oblik. Dakle, ako je sporazum sastavljen u nekom od ovih oblika, on će se smatrati valjanim.

Osim formalnih pretpostavki, moraju biti ispunjene i određene pozitivne materijalne pretpostavke. Prije svega, sporazum o nadležnosti je u svojoj biti ugovor, stoga mora postojati suglasnost strana. Dalje, mora postojati povezanost sporazuma s određenim pravnim odnosom. Uz pozitivne, postoje i neke negativne pretpostavke koje se ne smiju ispuniti, odnosno ograničenja. Tako strane u svojem sporazumu ne smiju derogirati isključivu nadležnost sudova niti nadležnost sudova u situacijama u kojima se štite slabije strane (stvari povezane s osiguranjem, pojedinačnim ugovorima o radu i

potrošačkim ugovorima). Ako bi one to učinile, njihov sporazum o izboru međunarodno nadležnog suda bio bi ništav.

Formalna valjanost sporazuma ocjenjivat će se prema pravilima onog pravnog izvora koji se primjenjuje u određenom sporu, dok će se na materijalnu valjanost primjenjivati pravila nacionalnog prava države izabranog suda. Nakon što su ispunjene sve potrebne pretpostavke, svaki valjani sporazum proizvodit će određene učinke.

Ti učinci se u odnosu prema izabranomu sudu ogledaju prije svega u obvezi prihvaćanja nadležnosti izabranog suda. Pri tome, sud svoju nadležnost smije preispitivati samo na temelju prigovora tuženika, jer će se u suprotnom smatrati kako je tuženik pristao na nadležnost suda (prešutna prorogacija). U usporedbi sa svim drugim sudovima učinak valjanog sporazuma sastoji se u obvezi proglašavanja nenadležnim za rješavanje spora.

No, u određenim slučajevima može postati sporno koji sud je nadležan za rješavanje spora. Ovo područje je u Uredbi Bruxelles I (preinačena) uređeno u odredbama o litispendenciji. Do dvostruke litispendencije dolazi kada je postupak u određenoj stvari već pokrenut od jedne strane, no unatoč tome, druga strana također odluči pokrenuti postupak u istoj stvari pred nekim drugim sudom. Ovo je do reforme prijašnje Uredbe Bruxelles I predstavljao veliki problem, jer sporazum o nadležnosti nije imao prednost, te izabrani sud nije bio nadležan ako je postupak pred nekim drugim sudom prije bio pokrenut. Dakle, prednost se davala onom sudu pred kojim je postupak bio prije pokrenut.

Ovo je otvorilo mogućnost za fraudulozno ponašanje ugovornih strana i pojavu taktike „talijanskih torpeda“, kojima je primarni cilj bio osujećivanje i odugovlačenje sudskih postupaka. No, ovom problemu doskočilo se uvođenjem odredbe u reformiranu Uredbu Bruxelles I (preinačena) koja predstavlja iznimku od općeg pravila o litispendenciji. Prema toj odredbi je sud pred kojim je postupak prije pokrenut dužan zastati s tim postupkom sve dok izabrani sud ne donese odluku o svojoj nadležnosti.

No, osim učinaka koje sporazum o izboru nadležnog suda stvara za izabrani sud i sve druge sudove, postoje i učinci koje sporazum stvara za ugovorne strane i treće osobe. Najvažnije pitanje koje se ovdje postavlja je pitanje o naknadi štete, odnosno postoji li mogućnost dodjeljivanja naknade štete kao materijalnopravne sankcije u slučaju povrede valjanog sporazuma o izboru isključivo nadležnog suda. Ovakva mogućnost se prihvaća u *common law* sustavima koji smatraju da je sporazum o nadležnosti materijalnopravne prirode. No, s

druge strane, kontinentalnopravni sustavi, koji smatraju kako je sporazum više procesnopravne prirode, nisu skloni dodjeljivanju naknade štete za kršenje sporazuma. Zbog toga je zasad u pravilu samo u američkoj i engleskoj sudskoj praksi institut naknade štete prihvaćen kao načelo. No, ako bi se prihvatila teorija o mješovitoj pravnoj prirodi sporazuma o nadležnosti, koja se smatra najprimjerenijom, tada bi se uz procesnopravne posljedice mogla dodijeliti i naknada štete kao materijalnopravna posljedica.

Osim sporazuma o nadležnosti, odnosno izričite prorogacije, pravni sustavi poznaju i prešutnu prorogaciju. Ona je u Uredbi Bruxelles I (preinačena) uređena u čl. 26., i to kao institut do čije primjene dolazi ako se tuženik upustio u postupak, odnosno u raspravljanje o glavnoj stvari, no pod uvjetom da se on u taj postupak nije upustio kako bi prigovorio sudskoj nadležnosti. Posljedica ovakvog tuženikovog postupanja je utvrđivanje nadležnosti onog suda pred kojim se on upustio u postupak, a ne onog suda koji je sporazumom o nadležnosti određen kao nadležan.

Zaključno, sporazum o nadležnosti koji se temelji na autonomiji ugovornih strana široko je prihvaćen i poželjan institut, posebice u situacijama s međunarodnim obilježjem, koji, ako je valjano sklopljen, može povećati pravnu sigurnost i učinkovitost rješavanja sporova.

LITERATURA

- Babić, D., Čulinović-Herc, E., Čapeta, T., Eichel, F., Garašić, J., Goranić, I., Grković, N., Hau, W., Kengyel, M., Kunštek, E., Lazić, V., Martiny, D., Meller-Hannich, C., Rijavec, V., Stürner, M., Župan, M.,** *Europsko građansko procesno pravo - izabrane teme*, Zagreb, 2013.
- Bisello, G., Cognetti, C., Lo Gerfo, F.,** *Deactivating the Italian Torpedo*, 2015.
- Dika, M., Knežević, G., Stojanović, S.,** *Komentar zakona o međunarodnom privatnom i procesnom pravu*, Beograd: Nomos, 1991.
- Dika, M.,** *Prorogacija mjesne nadležnosti u hrvatskom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 62, No. 1-2, 2012.
- Gray, J.,** *Party Autonomy Under the New Brussels IIa (Recast) Regulation: Stalemates and Innovation*, 2022.
- Hoblaj, H.,** *Prekogranična prorogacija nadležnosti i ovršivost javnobilježničke isprave u pravnom režimu „Bruxelles I bis“*, Javni bilježnik: Javni bilježnik, Vol. 26 No. 49, 2022.
- Keyes, M.,** *Optional Choice of Court Agreements in Private International law*, 2020.
- Klasiček, D.,** *Autonomija u međunarodnom privatnom pravu - novije tendencije*, izvorni znanstveni članak, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vo. 56 No. 2-3, 2006.
- Kostova, S.,** *Party Autonomy in a Modern Context: A Critical Analysis of its Scope under the Rome I Choice of Law Rules and Some Contemporary Considerations*, 2023.
- Kunštek, E., Vuković, Đ.,** *Međunarodno građansko postupovno pravo*, Zagreb, 2005.
- Magnus, Ulrich, Mankowski, P.,** *European Commentaries on Private International Law ECPII, Brussels Ibis Regulation*, 2016.
- Mills, A.,** *Conceptualising Party Autonomy in Private International Law*, 2019.
- Musseva, B.,** *Opposibility of choice-of-court agreements against third parties under the Hague choice-of-court Convention and Brussels Ibis Regulation*, 2016.
- Ojiegbe, C.,** *Choice of Court Agreements and Brussels I Recast: The End of „Torpedo“ Actions*, 2014.

Pavlović, M., *Opći i posebni pravni učinci ugovora*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 59, 2/2022, 2021.

Rauscher, T., *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht EuZPR/EuIPR: Kommentar, IV. Izdanje*, 2016.

Sajko, K., *Međunarodno privatno pravo*, V. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, Narodne Novine, 2009.

Šago, D., Mišić Radanović, N., *Prorogacija nadležnosti u hrvatskom pravu i pravu Europske unije*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 53, 4/2016, str. 1053.

Trevor, H., Dogauchi, M., *Izvješće s obrazloženjem Konvencije o sporazumima o izboru suda*

Vrbljanac, D., *Razvoj pravila o međunarodnoj nadležnosti za potrošačke ugovore u hrvatskome međunarodnom privatnom pravu*, 2021.

Zgrabljić Rotar, D., *Oblik izričitog sporazuma o međunarodnoj nadležnosti u makedonskom, hrvatskom i europskom pravu*, Zbornik radova, Skopje, 2013.

Zgrabljić Rotar, D., *Sporazum o izboru nadležnoga suda u pravnim situacijama s međunarodnim obilježjem*, doktorski rad, Zagreb, 2015.

Zgrabljić Rotar, D., Vidović, I., *Naknada štete za povredu ugovora o nadležnosti u sporovima s međunarodnim obilježjem*, Zagrebačka pravna revija, Vol. 8 No. 1, 2019.

PRAVNI AKTI

Konvencija od 30. lipnja 2005. o sporazumima o izboru suda

Konvencija o nadležnosti i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (potpisana 27. rujna 1968.), (72/454/EEZ)

Odluka Vijeća od 04. prosinca 2014. o odobrenju, u ime Europske unije, Haške konvencije od 30. lipnja 2005. o sporazumima o izboru suda, (2014/887/EU)

Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (preinaka)

Uredba Vijeća (EZ) br. 44/2001 od 22. prosinca 2000. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima

Zakon o međunarodnom privatnom pravu, NN 101/17

Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima, NN 53/91, 88/01

POVEZNICE

<https://arbitrationblog.kluwerarbitrexoffoation.com/2013/07/18/the-french-rothschild-case-a-threat-for-unilateral-dispute-resolution-clauses/>

<https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/legal-certainty-in-international-trade-for-eu-businesses-using-choice-of-court-agreements.html>

<https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/choice-of-court-agreements-between-parties-to-international-transactions.html>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=LEGISSUM:jl0026>

<https://hsfnotes.com/arbitration/tag/rothschild/>

<https://www.allenoverly.com/en-gb/global/news-and-insights/european-finance-litigation-review/western-europe/french-supreme-court-rules-again-on-asymmetric-jurisdiction-clauses>

<https://www.linklaters.com/en-hk/knowledge/publications/alerts-newsletters-and-guides/2020/december/23/court-of-appeal-applies-brussels-i-anti-torpedo-mechanism-to-asymmetric-jurisdiction-clause>

<https://www.simmons-simmons.com/en/publications/ck0apy2pi6wkg0b942asksoix/210318-fml-timeline-commerzbank-v-liquimar-tankers-management>

SUDSKE PRESUDE

Sud Europske unije

Ahmed Mahamdia v People's Democratic Republic of Algeria, C-154/11, ECLI:EU:C:2012:491

Alessandro Saponaro and Kalliopi-Chloi Xylina, C-565/16, ECLI:EU:C:2018:265

Pravni fakultet u Zagrebu
Katedra za međunarodno privatno pravo

Andrew Owusu v N.B. Jackson, C-281/02, ECLI:EU:C:2005:120

Apple Sales International, Apple Inc., Apple retail France EURL v MJA, u svojstvu stečajnog upravitelja društva *eBizcuss.com*, C-595/17, ECLI:EU:C:2018:854

Cartier parfums - Iunettes SAS and Axa Corporate Solutions assurances SA v Ziegler France SA and Others, C-1/13, ECLI:EU:C:2014:109

Coreck Maritime GmbH v Handelsveem BV and Others, C-387/98, ECLI:EU:C:2000:157

Danvørn Production A/S v Schuhfabriken Otterbeck GmbH & Co., C-341/93, ECLI:EU:C:1995:239
Erich Gasser GmbH v MISAT Srl, C-116/02, ECLI:EU:C:2003:657

Gregory Paul Turner v Felix Fareed Ismail Grovit, C-159/02, ECLI:EU:C:2004:228

LTU Lufttransportunternehmen GmbH & Co. KG v Eurocontrol., C-29/76, ECLI:EU:C:1976:137

ZX protiv Ryanair DAC, C-464/18, ECLI:EU:C:2019:311

Nacionalni sudovi

Engleski sudovi

Commerzbank Aktiengesellschaft v Liquimar Tankers Management Inc and Pauline Shipping Limited, [2017] EWHC 161

Mauritius Commercial Bank Limited v Hestia Holdings Limited, [2013] EWHC 1328

Perella Weinberg Partners UK LLP v Codere SA, [2016] EWHC 1182

Francuski sudovi

Apple v eBizcuss, presuda br. 14-16898 od 07. listopada 2015.

Banque Privee Edmond de Rothschild v X, presuda br. 983 od 26. rujna 2012. (Cour de Cassation)

Hrvatski sudovi

VSRH Su Iv-308/2020 od 5. studenog 2020.